

TEFSİR ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

The Journal of Tafsîr Studies

مجلة الدراسات التفسيرية

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/tader>

E-ISSN: 2587-0882

Cilt/Volume: 10, Sayı/Issue: 1, Yıl/Year: 2026 (Nisan/April)

Tefsir Literatüründe Dilbilimsel Metot: Şinkîti'nin Edvâ 'ül-beyân Adlı Tefsiri Örneği

*Linguistic Method in Exegetical Literature: The Example of Shinkiti's Exegesis Entitled
Edvâ'ul-beyân*

المنهج اللغوي في مؤلفات التفسير: تفسير أضواء البيان للشنقيطي أنموذجاً

Mahfuz GEYLANI

Doç.Dr. Çanakkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri
Arap Dili ve Belagati Ana Bilim Dalı

Assoc.Prof.Dr. Çanakkale University Faculty of Theology Basic Islamic Sciences
Department of Arabic Language and Rhetoric

Çanakkale, TÜRKİYE

mahfuz@comu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-6148-4342>

ROR: <https://ror.org/05rsv8p09>

Atıf / Citation: Geylani, Mahfuz. "Tefsir Literatüründe Dilbilimsel Metot: Şinkîti'nin
Edvâ 'ül-beyân Adlı Tefsiri Örneği". *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 10/1 (Nisan/April, 2026),
458-479.

<https://doi.org/10.31121/tader.1864655>

Bilgi/ Information

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Type: Research Article

Geliş/Received: 15/01/2026

Kabul/Accepted: 09/04/2026

Yayın/Publication: 30/04/2026

Etik, Çıkar Çatışması ve Fon Desteği Beyanı/Ethics, Conflict of Interest and Fun- ding Statement

Etik kurallara uyulduğu beyan edilmiştir/It was declared that ethical rules were complied
with. Yazar(lar)ın bir çıkar çatışması yoktur ve yazarlar herhangi bir dış fon almamışlardır.
The author(s) has no conflict of interest to declare and received no external funding in Sup-
port.

İntihal: Tespit edilmemiştir/ No plagiarism detected. (intihal.net).

Lisansüstü Tezlerden Üretilmesi: Üretilmemiştir.

Production from Postgraduate Theses: Not Produced.

Lisans / License

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisans-
lanmıştır. This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0
International License (CC BY-NC).

Yayımcı / Published by Ali KARATAŞ / TÜRKİYE

Öz

Tefsir literatürüne bakıldığında, dilin büyük bir öneme sahip olduğu ve metinlerde yoğun bir mevcudiyet sergilediği ortaya çıkmaktadır. Tefsir çalışmalarında, daha çok dilsel kullanımların ve sorunların ele alınış biçimine odaklanılması, Kur'an tefsirlerinde takip edilen dilbilimsel metodun ortaya çıkması ve bu alanın derinlikli incelenmesi ihtiyacını doğurmuştur. Nitekim klasik ve modern çalışmalar bunun en büyük göstergesidir. Klasik dönemde daha çok Kur'an lafızlarının manasını ele alan eserlerin ön planda olduğu görülmektedir. Ancak süreç içerisinde çok yönlü ve mukayeseli okumalar ön plana çıkmıştır. Bu bağlamda zikredilebilecek isimlerden biri de Muhammed Emîn eş-Şinkîtidir (ö. 1394/1974). Şinkîti, çeşitli ilim dallarında eserler telif etmiştir. Tefsir ilminde de *Edvâ'ü'l-beyân fi idâhi'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân* adlı bir eseri mevcuttur. Eserde rivayet metodlarını kullanmakla yetinmemiş; aynı zamanda dirayet yöntemlerine de ışık tutarak çok yönlü bir tefsir örneği sunmuştur. Eser, özellikle âyetlerin dilbilimsel analizi, kelime semantiği ve kelimelerin morfolojik yapısı üzerine derinlemesine incelemeler içermesi yönüyle dikkat çekmektedir. Bu yönüyle eserin dilbilimsel açıdan kapsamlı bir içeriğe sahip olduğu görülmektedir. Bu çalışma, Şinkîti'nin adı geçen eserinde izlemiş olduğu dilbilimsel metodunu ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu amaç doğrultusunda, Arap dilinin zengin yönlerine dair Şinkîti'nin tespitlerinin ortaya konulması ve bu tahlillerinin âyetlerin yorumu üzerinden somutlaştırılması büyük önem taşımaktadır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme yöntemi takip edilmiş; tefsirinde ön plana çıkardığı Arap dilinin temel konularından olan lügat, nahiv ve sarf ilimleri ile ilgili Şinkîti'nin metodu irdelenmiştir. Makalenin kapsamı, eserde yer alan tefsir usûlü konuları dışarıda bırakılarak dilbilimsel analizlerle sınırlandırılmıştır. Çalışma sonucunda tespit edildiği kadarıyla Şinkîti'nin dilinin meselelerini çok yönlü ve derinlikli bir şekilde âyetlerin tefsiri üzerinden somutlaştırdığı ve ilgili meseleleri derin bir istinbat ve çok yönlü deliller ışığında ele aldığı görülmüştür. Eserin muhteviyatının lügat, nahiv ve sarf ilimlerine dair zengin bir araştırma malzemesi sunması Şinkîti'nin bu yönünün çalışılmasını son derece ehemmiyetli kılmaktadır. Özellikle onun tefsir yaklaşımının daha çok çalışılması bu yönünün arka planda kalmasına yol açmıştır. Bu bağlamda çalışmada, zikredilen yöntem ışığında ilgili eserdeki dilbilimsel metodu ortaya koymaya odaklanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Dilbilimsel Tefsir, Metot, Şinkîti, *Edvâ'ü'l-beyân*.

Abstract

When examining the literature of exegesis, it becomes apparent that language is of paramount importance and is intensely present within the texts. The focus in *tafsir* studies on linguistic usage and grammatical issues has necessitated the emergence of a specific linguistic methodology and the need for in-depth examination of this field. In the classical period, works on the meanings of the Qur'an (*ma'ānī al-Qur'ān*) were more prominent; however, over time, multifaceted and comparative readings came to the fore. One prominent figure in this context is al-Shinqīṭī (d. 1393/1973), who authored works across various fields of knowledge. In the realm of exegesis, he wrote the celebrated work *Aḍwā' al-bayān fi idāh al-Qur'ān bi-al-Qur'ān*. In this work, he did not limit himself to narrative methods (*riwāya*); he also utilized methods of reasoning (*dirāya*). This work is noteworthy for its in-depth examinations of grammatical analysis (*i'rāb*), word semantics, and the morphological structure of the verses. The present study aims to present the grammatical methodology followed by al-Shinqīṭī in *Aḍwā' al-bayān*. The study employs the document analysis method, which is one of the qualitative research methods. In this framework, al-Shinqīṭī's approach to lexicography, grammar (*naḥw*), and morphology (*ṣarf*) is examined, while the scope is limited by excluding broader topics of exegesis methodology. The findings demonstrate that the work is not merely a narrative exegesis but also a rational (*aqlī*) one. The fact that the work offers rich material on syntax and morphology, and that its grammatical aspect has remained underexamined in previous academic literature, served as the primary motivation for this study.

Keywords: Exegesis, Linguistic Exegesis, Methods, Şinkîti, *Edvâ'ü'l-beyân*.

الخلاصة

يحتل الجانب اللغوي مكانةً جوهريةً في تراث التفسير؛ إذ يُعدُّ حضور اللغة في النصوص التفسيرية تجلياً للأدوات المنهجية التي أُتبعَت في فهم النص القرآني. وقد استدعى التركيز على الإشكالات اللغوية في الدراسات التفسيرية ضرورة الكشف عن المناهج اللسانية المتبعة وتحليلها بعمق، سواء في الدراسات الكلاسيكية التي برزت فيها كتب المعاني، أو في الدراسات الحديثة التي اتسمت بالفراءات المقارنة والمتعددة الأبعاد. وفي هذا السياق، يبرز اسم محمد الأمين الشنقيطي (ت 1974م) كعالمٍ موسوعي صنف في شتى العلوم، ويُعدُّ تفسيره أضواء البيان في إيضاح القرآن بالقرآن نموذجاً فريداً لم يقتصر فيه على المنهج الأثري فحسب، بل قدم رؤيةً درائيةً متكاملة. تهدف هذه الدراسة إلى استجلاء المنهج اللساني الذي تبناه الشنقيطي في تفسيره، مع التركيز على تحليلاته اللغوية العميقة، وسياقاته الدلالية، وبنية الصرفية. وتكمن أهمية البحث في إبراز عبقرية الشنقيطي في توظيف خصائص اللغة العربية وتجسيدها من خلال تفسير الآيات. اعتمدت الدراسة على المنهج النوعي، حيث تم فحص ومعالجة آراء الشنقيطي المتعلقة بعلوم اللغة الأساسية المتن اللغوي، والنحو، والصرف. وقد اقتصر نطاق البحث على التحليلات اللغوية مع استبعاد قضايا أصول التفسير العامة. وخلصت الدراسة إلى أن الشنقيطي نجح في تجسيد المسائل اللغوية بعمق ودقة عبر تفسير الآيات، معتمداً على استنباطات دقيقة وأدلة متعددة الأوجه،

مما يجعل أثره مادةً غنيةً للبحث اللساني. وتأتي هذه الدراسة لتسدَّ ثغرةً في المكتبة الأكاديمية نظراً لتركيز الدراسات السابقة على الجانب التفسيري المحض للشنقيطي وإغفال تميزه اللغوي المنهجي.
الكلمات المفتاحية: التفسير، التفسير اللغوي، المنهج، الشنقيطي، أضواء البيان

Giriş

Kur'ân-ı Kerîm'in Arap dili üzerine nazil olması, bu kitabın anlam dünyasına nüfuz etme noktasında bu dilin zengin içeriğinin dikkate alınmasını gerektirmektedir. Kutsal metnin inzal edildiği dilin yapısal kurallarına ve derinliklerine hâkim olmak, her âlim için temel bir hedef teşkil etmiştir. Nitekim Arap diline gösterilen bu ilginin ve ehemmiyetin ilk nüveleri Hz. Peygamber döneminde müşahede edilmektedir. Kur'ân'ın, hem açıklayıcı (mübeyyin) vasfını vurgulaması hem de anlaşılması için Arapça indirildiğini bizzat ifade buyurması, bu dilin kavranmasını zaruri kılmıştır. Ancak şu bir gerçek ki Hz. Peygamber döneminde bu dile taalluk eden ilişki, daha çok metnin muradını anlama ve anlatma süreciyle sınırlıydı. Başka bir ifadeyle bu dönem için zikredilebilecek veriler Kur'ân'ın tebyîn edici (açıklayıcı) yönünün daha çok ön planda olduğu nahiv ve sarf gibi meselelerin ise ön plana çıkmadığıdır. Süreç içerisinde özellikle de sahabe sonrası dilsel ilgi artarak devam etmiştir. Bu ilgi, Arap dilinin zengin kimliğinin gelişimi açısından önemli olmuştur. Zira özellikle tabiilerle başlayan bu süreçte Kur'ân'ın anlamını açıklamaya ve anlaşılması güç (garîb) lafızları tespit etmeye yönelik müstakil eserler kaleme alınmıştır. Buradan hareketle şunu belirtmek mümkündür; Kur'ân metninin şerhi bağlamında teşekkül eden ilk ilmî faaliyetler, filolojik bir mahiyet arz etmiştir. Bu dönemdeki çalışmalar her ne kadar temelde kelimelerin manasının izahına odaklansa da zaman zaman sarf ve nahiv gibi gramer disiplinlerini ilgilendiren açıklamaların da yapıldığı görülmektedir.

Klasik dönemden itibaren tefsir ilminin odağında, Kur'ân'ı öncelikle dil çerçevesinde açıklamaya yönelik çalışmalar yer almıştır.¹ Peygamberimiz (s.a.v.), sahabe ve tabiin tarafından yapılan ilk açıklamalar, Kur'ân diline yönelik çalışmaların ilk ve en kıymetli örneklerini teşkil etmiştir. İlerleyen dönemlerde de Kur'ân'ın dilbilimsel yönü ile ilgili çalışmalar giderek yaygınlaşmış; bu sayede, garîbü'l-Kur'ân, mecâzu'l-Kur'ân ve me'âni'l-Kur'ân gibi ağırlıklı olarak Kur'ân'ın dil yönünü ele alan müstakil eserler yazılmıştır.

Kur'ân'ın dilini anlama ve yorumlama gayretleri, sonraki yüzyıllarda da kesintisiz devam etmiş; İslam âlimleri, kendi uzmanlık alanlarına göre Kur'ân'ın tefsir faaliyetini devam ettirmişlerdir. 20. yüzyıl müfessirlerinden Muhammed Emîn eş-Şinkîti de bu köklü geleneğin önemli bir temsilcisi olarak karşımıza çıkar. Döneminin önde gelen Moritanyalı âlimlerinden biri olarak, dil alanındaki derin ve kapsamlı bilgisi, onun meşhur tefsiri olan *Edvâ'ü'l-beyân fi idâhi'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân* adlı eserine açıkça yansımıştır. Nitekim Şinkîti, bu eserinde lügat, nahiv ve sarf ilimlerine dair kapsamlı bilgilere yer vererek dilin tefsirdeki temel işlevini güçlü bir biçimde göstermiştir.

Kur'ân tefsir literatüründe dilin ehemmiyeti ve yoğunluğu vazgeçilmez bir olgu olarak karşımıza çıkarken, müfessirlerin eserlerinde ortaya koyduğu dil vukufiyeti dikkat çekmektedir. Bu durum, Kur'ân tefsirlerindeki dil boyutunun incelenmesini ve müfessirlerin eserlerinde takip ettikleri dil metotlarının tetkik edilmesini gerekli kılmıştır. Bu bağlamda, Şinkîti'nin mezkûr eserinde dilsel mevcudiyetin ve gramatik derinliğin belirgin bir düzeyde yer aldığı müşahede edilmiştir. Bu tespitten hareketle, bahsi geçen bu gramatik derinliğin sistematik bir analize tabi tutulması ve bu yolla literatürdeki boşluğun doldurulması hedeflenmiştir.

¹ Mustafa Karagöz, *Dilbilimsel Tefsir ve Kur'an'ı Anlamaya Katkısı* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2010), 12.

Yapılan araştırmalar neticesinde, söz konusu eserde takip edilen dilbilimsel yöntemin şimdiye dek akademik bir araştırmanın konusu olmadığı anlaşılmıştır. Literatür taramasında, mezkûr eser üzerine Mehmet Yaşar'ın *Kur'ân'ın Kur'ân'la Tefsiri: Muhammed Emîn eş-Şinkîti Tefsiri Örneği* başlıklı yüksek lisans tezi, Mustafa Karagöz'ün *Selefi Yorumları Bağlamında Şenkiti ve Edvâ ü'l-beyân Adlı Tefsiri* isimli yüksek lisans tezi, Sevim Gelgeç'in *Bir Yöntem Olarak Kur'ân'ın Kur'ân'la Tefsiri Meselesi Muhammed Emîn eş-Şinkîti Örneği* başlıklı doktora tezi ve Orhan Parlak'ın *Muhammed Emin eş-Şinkîti ve Tefsirdeki Metodu* isimli doktora tezi tespit edilmiştir. Ancak söz konusu tezlerde tefsir usûlünün temel konularına odaklanıldığı; özellikle âyetlerdeki mücmelin beyânı, âmın tahsîsi, mutlâkın takyîdi, müşkilin tadvîhi ve mübhemin açıklanması gibi meselelerin incelendiği görülmüştür. Bu çalışmada ise mevcut çalışmalardan farklı olarak, müellifin eserinde takip ettiği dilbilimsel yöntem incelenecektir. Tekrara düşmekten kaçınmak ve literatüre katkı sağlamak amacıyla çalışmamızı zikredilen çalışmaların içeriklerinden farklı tutmaya çalıştık. Konunun daha iyi anlaşılması amacıyla burada lugavî tefsir/dilbilimsel tefsir hakkında özet bilgi vermek yerinde olacaktır.

1. Kur'ân Tefsirinde Dilbilimsel Yaklaşım: Lugavî Tefsir

Kur'ân'ın farklı yorumlarının yapılması zamanla tefsir ilminde farklı tefsir ekollerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Ortaya çıkan ekoller sayesinde tefsir ile ilgili geniş bir alan oluşmuştur. Söz konusu yaklaşımlardan biri de dilbilimsel tefsir ekolüdür.²

Kur'ân'ın dilsel bir hitap olması ve maksatlarının açıklanmasına, delillerinin izah edilmesine ihtiyaç duyulması sebebiyle, nahiv ve belâgat âlimleri, Kur'ân'ı öncelikle Arap dilinin kaidelerine uygun ve bu kaideler üzerine kurulu Arapça bir metin olarak ele almışlardır.³ Bu temel yaklaşımdan hareketle, lugavî/dilbilimsel tefsir, Kur'ân metninin anlamının, Arap dilinin dilbilimsel kaide ve kuralları çerçevesinde analiz edilerek ortaya konulması şeklinde tanımlanmıştır.⁴ Dilbilimsel (lügavî) tefsirde, Kur'ân lafızlarının anlamsal çerçevesi, öncelikle filolojik, dilbilgisel ve semantik tahliller ekseninde belirlenmeye gayret edilmiştir.⁵ Arap dilinin, Kur'ân'ın anlam katmanlarını ortaya çıkarma potansiyeline sahip yapısı ve tefsir disiplini açısından taşıdığı vazgeçilmez özellik, dilbilimsel tefsirin erken dönemlerde temel başvuru kaynağı olarak benimsenmesinde belirleyici olmuştur.⁶

Dilbilimsel tefsir, tefsir ve dilbilimi olmak üzere, birbirinden bağımsız iki temel disiplinin birleşimiyle disiplinlerarası bir nitelik kazanmıştır. Öte yandan, Kur'ân metninin yorumlanmasında sözdizimi (nahiv), anlambilim (semantik), biçimbilim (morfoloji), kıraat ve sözlükbilim (lügat) gibi çok sayıda dilbilimsel alt disiplinin verilerini eş zamanlı olarak kullanması, bu ekolün çok disiplinli yapısını ortaya koymuştur.⁷

Dilbilimsel bakışı merkeze alan telifler “dilbilimsel tefsir ekolü” çatısı altında yer almıştır. Ekol, “dilbilimsel tefsir”, “filolojik tefsir”, “lugavî tefsir” ve “dil merkezli tefsir” gibi çeşitli

² Hacı Önen, “Kur'ân'ın Yorumunda Dilbilimsel Tefsirin Önemi: Ferrâ Örneği”, *Şarkiyat ICSS'17 Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metin Bildiriler Kitabı*, ed. Mehmet Bilen vd. (Diyarbakır: Şarkiyat Bilim ve Hikmet Vakfı Yayını, 2017), 109.

³ Ali Ferhân Cevâd, “el-Mukaddimetü't-Tefsiriyye fi'l-menhecî'l-lugavî li'l- Kur'ân-i'l Kerîm”, *Mecelletü Urûk li'l-Ebhas el-İnsâniyye* 3/2 (2010), 44.

⁴ Müsâid b. Süleyman Tayyâr, *et-Tefsîru'l-lugavî li'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Riyâd: Dâru İbnî'l-Cevzî, 1432), 38.

⁵ Hasan Yılmaz, “Modern Dönem Kur'ân Yorumunda Dilbilimsel ve Semantik Yöneliş”, *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (2017), 17.

⁶ Mehmet Yaşar, “Hicrî İkinci Asırda Lugavî Tefsir: Kisâi Örneği”, *Hicri İkinci Asırda İslami İlimler-2*, ed. Hidayet Aydar (Ankara: İksad Uluslararası Yayınevi, 2022), 29.

⁷ Havva Özata, “Hicrî İkinci Asırda Dilbilimsel Tefsir”, *Hicri İkinci Asırda İslami İlimler-2*, ed. Hidayet Aydar (Ankara: İksad Uluslararası Yayınevi, 2022), 1.

kavramlarla isimlendirilmiştir.⁸ Bu tefsir ekolü, özellikle kelime ve cümle boyutundaki analizlerinde, dilbilimin alt disiplinlerinden yoğun bir şekilde faydalanmıştır. Bu disiplinler arasında ilmu's-savt (fonetik), ilmu's-sarf (morfoloji), ilmu'l-mu'cem (sözlükbilim), sözdizim (nahiv) ve anlambilim (semantik) gibi alanlar bulunmaktadır.⁹

Kur'ân metnine dair lügavî (dilbilimsel) izahların başlangıç noktası Hz. Peygamber'e dayanmaktadır.¹⁰ Çünkü Kur'ân, apaçık bir Arapça ile indirilmiş olmasına rağmen, yüksek edebî seviyesi, muhtevasının genişliği ve ilk muhatap kitlenin ümmîlik durumu gibi etkenler sebebiyle bazı bölümlerinin açıklanma ihtiyacı doğmaktaydı. Zira kitabın yazıldığı dile vâkıf olmak, onun manasını kavramak için tek başına yeterli değildir; aynı zamanda eserin muhtevasına denk bir kültürel birikime sahip olmak da gerekir. Bu nedenle Peygamber'in izahı olmaksızın Kur'ân'ın anlaşılması güç olan bu bölümlerini idrak etmek imkânsızdı. Zira, Kur'ân'ı aynı seviyede anlayamayan farklı gruplardan oluşan Arapların tamamı bu izaha muhtaçtı.¹¹

Takip eden sahâbe ve tâbiîn dönemlerinde, dile dayalı tefsir metodolojisi önemli bir ilerleme kaydetmiştir. Bu ilerleme, garîb (az bilinen) kelimeleri açıklama ihtiyacının doğurduğu yeni yöntemlerle desteklenmiştir. Bu süreçte, Kur'ân'ın dilini teyit etmek amacıyla şiirle istişhâd (delil gösterme), farklı kabile lehçelerine başvurma ve hatta yabancı dillerden yararlanma gibi özgün yönelimler ortaya çıkmıştır. Ancak, bu metodolojik gelişimi hızlandıran sadece iç dinamikler değildi; fetih hareketlerinin genişlemesiyle birlikte Arap olmayan unsurların İslam'a girmesi ve Müslümanların farklı milletlerle yoğun teması sonucunda Arap dilinde meydana gelen bozulmalar ve dildeki "lahn" (yanlış/hatalı telaffuz ya da kullanım) meselesinin gündeme gelmesi gibi sosyokültürel faktörler,¹² lügavî tefsir çabalarını daha da zorunlu hale getirmiştir. Arap dilinde baş gösteren hatalardan (lahn) duyulan rahatsızlık, nahiv ilminin ortaya çıkışının arkasındaki en önemli etken olmuştur.¹³ Dolayısıyla, Arapça dil kurallarının ve lafızların kayıt altına alınması bir ihtiyaç halini almıştır.¹⁴

Lugat ve nahiv bilginleri, Kur'ân tefsir sürecinde belirginleşen müşkil (zor) kelimelerin yol açtığı sorunları, özellikle iştikâk, i'râb ve mana ekseninde ortaya çıkan zorlukları, ellerindeki dilbilimsel imkânların sınırları dâhilinde izale etme gayreti içinde olmuşlardır.¹⁵ Dil âlimleri, bilhassa hicrî 2. yüzyıldan itibaren, geniş kapsamlı filolojik çalışmalar icra etmişlerdir.¹⁶ Bu hassasiyet, müslümanların Kur'ân'a verdikleri önemin, onu koruma ve metnin sağlamlığını güvence altına alma konusundaki gayretlerinin bir göstergesidir. Lahn hareketlerinin tersiyle, Kur'ân'ın anlamlarını belirleme ve bunları muhafaza etmeye yönelik başlayan dil

⁸ Abdullah Karaca, "Dilbilimsel Tefsirle İlgili Akademik Çalışmalara Bir Bakış", *Artuklu Akademi* 11/2 (2024), 295.

⁹ Havva Özata, "Dilbilimsel Tefsirin İsimlendirilmesi Problemi", *Umde Dini Tetkikler Dergisi* 2/2 (2019), 140.

¹⁰ İsmail Aydın, "Me'âni'l-Kur'ân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2019), Ek-2/208.

¹¹ Sadrettin Gümüş, "Garibu'l-Kur'ân Tefsirinin Doğuşu", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/6 (2014), 12.

¹² Aydın, "Me'âni'l-Kur'ân", Ek-2/208.

¹³ İbrâhim Abdullâh Rufeyde, *en-Nahv ve kutubu't-tefsir* (Bingâzî: ed-Dârü'l-Cemâhiriyye, 1990), 48.

¹⁴ Zekeriya Pak, "Erken Dönem Tefsir Faaliyetleri", *Tefsir El Kitabı*, ed. Mehmet Akif Koç (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012), 169.

¹⁵ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi* (Ankara: Fecr Yayınları, 1996), 1/256.

¹⁶ Ali Bulut, "Kur'ân Filolojisiyle İlgili Üç İlim Dalı (Garîbü'l-Kur'ân, Me'âni'l-Kur'ân, İ'râbü'l-Kur'ân) ve Bu Dallarında Eser Veren Müellifler (Hicrî İlk Üç Asır)", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/12-13 (2001), 394.

çalışmaları önemli bir aşamaya ulaşmıştır. Bu gelişim, çoğunlukla dilcilerin kaleme aldığı pek çok filolojik tefsirin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.¹⁷

Tefsir disiplinindeki ilk kapsamlı filolojik çalışmalar, literatürde yaygın bir kabulle İbn Abbâs'a (ö. 68/687-88) atfedilmiştir.¹⁸ Zira İbn Abbâs, Kur'an tefsirinin dilbilimsel (lügavî) ekolünün öncü siması olarak temayüz etmiştir. Kendisi,engin Arap dili bilgisi, dilin nadir kelimelerindeki (garîbü'l-Kur'an) derin tecrübesi ve ezberlediği Câhiliye şiirleri vasıtasıyla Kur'an'ı yorumlamada filolojik yöntemi geliştirmiştir. Rivayetlere göre İbn Abbâs, Kâbe'nin avlusunda bulunduğu zamanlarda, kendisini kuşatan kişilerin Kur'an'ın muğlak (anlaşılması zor) kelimelerine dair yönelttiği soruları, salt dilbilimsel izahlarla yanıtlamıştır. Bu izahlarını desteklemek ve teyit etmek amacıyla, kadim Arap şiirini şahit (delil) olarak sunmuştur. Suyûtî'nin (ö. 911/1505) rivayet ettiğine göre Nâfi' b. el-Ezrak (ö. 65/685), İbn Abbâs'a Kur'an-ı Kerim'deki bazı meseleleri sormuş, o da her bir meseleyi Arap şiirinden bir beyitle cevaplamıştır.¹⁹ Kur'an lafızlarının anlaşılması veya manasının teyidi konusunda onun takip ettiği bu metot, bir başlangıç olması açısından önem arz etmektedir. Bu konuda diğer sahabilerden de örnekler bulunmakla birlikte, câhiliye Arap şiirini bir malzeme olarak kullanma tarzını en çok İbn Abbâs tercih etmiştir.²⁰ İbn Abbâs'ın tefsirle ilgili rivayetleri Atâ b. Ebî Rabâh (ö. 114/732) tarafından kaleme alınan *Garîbu'l-Kur'an* adlı bir kitapta toplanmıştır. Bu kitap, Kur'an'daki garip kelimelerin hangi Arap kabilesinin lehçesinden alınmış olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.²¹ Dilbilimsel tefsir, tarihsel olarak Hz. Peygamber'in kelime izahları, sahâbe ve tâbiîn'in garîb lafız tahlilleri ve son olarak ayetlerin sistematik dil kurallarıyla tefsir edilmesi olmak üzere üç aşamadan geçmiştir. Bu süreç, özellikle hicrî 2. asır başından 4. asır sonuna kadar süren tedvin döneminde garîbü'l-Kur'an, meâni'l-Kur'an ve i'râbü'l-Kur'an gibi temel filolojik eserlerin oluşumuyla zirveye ulaşmıştır.²²

İbn Abbâs'tan miras alınan bu metodoloji, farklı eser türlerinde sistemleştirilmiştir.²³ Bu bağlamda, i'râbü'l-Kur'an, meâni'l-Kur'an ve mecâzu'l-Kur'an isimleriyle eserler te'lif edilmiştir ki bu eserler, Kur'an metnini tefsir etmede semantik ve morfolojik unsurları merkeze almışlardır.²⁴ Meâni'l-Kur'an eserleri Kur'an'ın ihtiva ettiği manaları sarf, nahiv, lugat gibi filolojik imkânlarla belirleyip açıklamayı amaç edinen eserlerdir. İlk örneği Vasıl b. Ata'ya (ö. 131/748) kadar götürülen meâni'l-Kur'an ilmi konusunda Ahfeş el-Evsat (ö. 215/830) ile Ebû İshak Zeccâc (ö. 311/923) eser vermiş olan en önemli âlimlerdir.²⁵ Bunların yanısıra, anlaşılmasında birtakım zorlukların hissedildiği âyetlerin yorumuna odaklanan müşkilü'l-Kur'an ve müteşâbihü'l-Kur'an adında eserler de kaleme alınmıştır.²⁶ Esasen bu tür literatürün ortaya çıkmasında; ilahî hitap olan kelamın zamanla kitaba dönüşmesi, nüzul ortamından uzaklaşması ve dili Arapça olmayan mevalinin Müslüman olup dinî ilimlerle iştigal etmesi neticesinde

¹⁷ İsmail Aydın, "İlk Filolojik Tefsirin Tespiti Konusunda Cereyan Eden Tartışmalar", *İslâmi Araştırmalar Dergisi* 22/1 (2011), 27.

¹⁸ Hâdî el-Catlavî, *Kadâye'l-luga fi kutubi't-tefsir* (Tûnus: Dâru Muhammed Alî el-Hâmî, 1998), 46.

¹⁹ Abdullâh Sâmî el-Kinânî, "el-İtticâhu'l-lugavî fi tefsiri'l-Kur'an", *Mecelletu Câmi'atü'l-Emîr Abdülkâdir li'l-Ulûmi'l-İslâmiyye* 6 (1999), 22, 23.

²⁰ Pak, "Erken Dönem Tefsir Faaliyetleri", 149.

²¹ Muhsin Demirci, *Tefsir Tarihi* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2011), 86.

²² Yakup Bıyıkoğlu, "Zemahşerî'nin Dilbilimsel Tefsir Bağlamında "Garîbu'l-Kur'an" Meselesine Bakış", *Bütün Yönleriyle Zemahşeri Cilt-3*, ed. Ömer Aslan-Abdullah Pakoğlu (Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Rektörlük Matbaa, 2023), 189.

²³ Mehmet Ali Durur, "Dilbilimsel Tefsirin Gelişimi ve İbn Abbâs'ın Dilbilimsel Tefsire Etkisi", *Kesit Akademi Dergisi* 5/21, (2019), 407.

²⁴ Durur, "Dilbilimsel Tefsirin Gelişimi ve İbn Abbâs'ın Dilbilimsel Tefsire Etkisi", 407.

²⁵ Hidayet Aydar, "Hicri Üçüncü Asır Tefsir Çalışmaları Üzerinde İstatistiksel Bir Değerlendirme", *Hicri Üçüncü Asırda İslâmî İlimler*, ed. Hidayet Aydar (Ankara: İksad, 2023), 304.

²⁶ Hasan Yıldızlı, "Râgıb el-İsfahânî'nin el-Müfredât İsimli Eserinin Dilbilimsel Tefsir Açısından Değeri", *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16 (2019), 319.

ayetlerin anlaşılmasında ortaya çıkan güçlükler etkili olmuştur. Bu yaklaşımla müelliflerin çalışmalarını “meânî, i'râb, garîb ve müşkil” gibi terminolojilerle adlandırmaları, Kur'ân'ın özünü kavramak maksadıyla, hem onun dilsel yapısını incelemek hem de anlaşılması güç lafızları dil bilimsel yöntemlerle aracılığıyla çözüme kavuşturmayı amaç edindiklerini ortaya koymaktadır.²⁷ Zira bu eserlerde, Kur'ân lafızlarının anlamsal çözümlemesi, öncelikli olarak sözdizimsel (nahiv), biçimsel (sarf) ve etimolojik (iştikâk) tahlillere dayalı dilbilimsel yöntemler üzerinden yürütülmüştür. Râgıb el-İsfahânî (ö. V. /XI. yüzyılın ilk çeyreği), bu ilimlerin Kur'ân tefsiri için bir zorunluluk teşkil ettiğini şu şekilde kaydetmiştir: “Kur'ân ilimleri yolundaki ilk adım, lafız ilimlerini incelemektir. Bu incelemenin temelini ise, tekil (müfred) kelimelerin anlamlarını tahlil etmek oluşturur. Çünkü bu tahlil, Kur'ân'ın bütünsel manalarına erişimin temel ön koşuludur. Bu yöntem, Kur'ân'ın yanı sıra bütün şer'î ilimler için de geçerli bir temel prensiptir.”²⁸

Çalışmanın konusunu oluşturan mezkûr eserde, müellifin takip ettiği dilbilimsel yöntemi aktarmadan önce müellifin hayatı, ilmî kişiliği ve eseri hakkında bilgiler verilecektir.

2. Şinkîti'nin Hayatı, İlmî Kişiliği ve Edvâ'ü'l-beyân Adlı Eseri

Tam ismi Muhammedü'l-Emîn b. Muhammed el-Muhtâr'dır.²⁹ Lakabı ise Âbbâ'dır.³⁰ “eş-Şinkîti” ve “el-Cekeni” nisbeleri ile anılmıştır.³¹ Hicrî 1325/725 yılında Moritanyâ'da doğmuştur.³² Yetim olarak büyümüştür.³³ Hayatının çocukluk dönemine dair bilgileri şöyle aktarmaktadır:

“Ben küçükken ve amme cüzünü okurken babam vefat etti. Bana bir miktar miras bıraktı. Dayılarımın evinde kalıyordum. Annem, babamın amcasının kızıydı. Kur'ân'ı dayım Abdullâh b. Muhammed el-Muhtâr b. Ahmed Nûh el-Ya'kûbî'den ezberledim.”³⁴

Şinkîti'nin ilim tahsilindeki gayreti oldukça yüksekti. O, yalnızca tek bir ilim dalıyla sınırlı kalmamış, aksine genç yaşlarından itibaren çeşitli ilim dallarında uzmanlaşmayı hedefleyerek bu yolda azimle çalışmıştır.³⁵ Zekâ belirtileri çocukluk döneminde kendisinde ortaya çıkmıştır. Küçüklüğünden itibaren ilim öğrenme tutkusuyla yetişmiş ve bu alanda üstün başarı göstermiştir. Daha on yaşındayken, Kur'ân'ı dayısından ezberlemiştir. Ardından, dayısının oğlu Seyyidî Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Muhtâr'dan Osman Mushafî'nin çizimini öğrenmiş ve Nâfi kıraatinde Verş'in Ebû Ya'kûb el-Ezrâk tarikiyle ve Kalûn'un Ebû Neşît rivayeti ile tecvidli okumuştur. Kendisinden, bu konuda Hz. Peygamber'e ulaşan bir sened almıştır.

²⁷ Aydın, “Me'âni'l-Kur'ân”, Ek-2/208.

²⁸ Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed er-Râgıb el-İsfahânî. *el-Müfredât fi garibi'l-Kur'ân* (Mektebetu Nizâr Mustafâ el-Bâz, ts.), 1/4.

²⁹ Tayyib b. Ömer b. el-Hüseyin, *es-Selefiyye ve a'lâmuhâ fi Moritanyâ* (Beyrût: Dâru İbn Hazm, 1416/1995), 344, 345; Muhammed Emîn eş-Şinkîti, *Menseku'l-İmâm eş-Şinkîti*, thk. Abdullâh b. Muhammed b. Ahmed et-Tayyâr, Abdulazîz b. Muhammed b. Abdillâh el-Hiclân (Riyâd: Dâru'l-Vatan, 1416/1996), 1/12; Muhammed Meczûb, *Ulemâ ve müfekkirrûn araftühüm* (Riyâd: Dârü's-Şevâf, 1992), 1/171; Abdurrahmân b. Abdil'azîz es-Südeys, *Tercemetü's-Şeyh Muhammed Emîn eş-Şinkîti* (Riyâd: Dârü'l-Hicre, 1412/1991), 9; Muhammed Emîn b. Muhammed el-Muhtâr eş-Şinkîti, *Edvâ'ü'l-beyân fi idâhi'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân* (Mekke: Dârü Alemi'l-Fevâid, 1426/829), Mukaddime, 1/19.

³⁰ Şinkîti, *Menseku'l-İmâm eş-Şinkîti*, 1/12.

³¹ Muhammed Meczûb, *Ulemâ ve müfekkirrûn araftühüm*, 1/171.

³² Tayyib, *es-Selefiyye ve a'lâmuhâ fi Moritanyâ*, 345; Muhammed Meczûb, *Ulemâ ve müfekkirrûn araftühüm*, 1/117; Şinkîti, *Edvâ'ü'l-beyân*, 1/19; Abdurrahmân es-Südeys, *Tercemetu eş-Şeyh Muhammed Emîn eş-Şinkîti*, 10.

³³ Tayyib, *es-Selefiyye ve a'lâmuhâ fi Moritanyâ*, 345; Şinkîti, *Edvâ'ü'l-beyân*, Mukaddime, 1/19; Abdurrahmân es-Südeys, *Tercemetu eş-Şeyh Muhammed Emîn eş-Şinkîti*, 10.

³⁴ Tayyib, *es-Selefiyye ve a'lâmuhâ fi Moritanyâ*, 345.

³⁵ Şinkîti, *Menseku'l-İmâm eş-Şinkîti*, 1/14, 15.

Bu sened alımı, kendisi on altı yaşlarındaiken gerçekleştirmiştir.³⁶ Kur'an-ı Kerim'den icâzet aldıktan sonra, Kur'an'daki tilâvet (okunuş) benzerliklerini incelemiş ve bu konudaki en meşhur metinlerden olan Muhammed b. İmuce'nin *el-Bahr* adlı manzumesini okumuştur. Bu okuma sırasında, Mâlikî fıkıhına dair muhtasar metinleri, özellikle de İbn Âşir'in (ö. 1040/1631) *el-Mürşidü'l-Mu'în alâd-Darûrî min Ulûmî'd-Dîn* adlı manzumesini de okumuştur. Aynı süreçte, dayısının eşinden nahiv, ensâb ve siyer ilimlerinin başlangıç seviyelerini de öğrenmiştir.³⁷

Şinkîti'nin dayısının evi kendisinin ilk tahsilini aldığı yer olmuştur; bu ortamda başladığı İslâmî ilimlerdeki eğitim sürecini bizlere şöyle aktarır:

Dayımın eşinden el-Âcurrûmiyye gibi nahiv başlangıçlarını, Arap kabilelerinin soy kütükleri (ensâb), savaş günleri (eyyâmü'l-Arab), Hz. Peygamber'in hayatı ve Ahmed el-Bedevî eş-Şinkîti'nin beş yüz beyitten fazla olan Gazavât isimli manzumesini okudum.³⁸ Ayrıca Halil'in Muhtasar'ını ibadetler bölümüne kadar, İbn Mâlik'in Elfiyye'sinin ise yarısını Şeyh Muhammed b. Sâlih'ten okudum. Daha sonra kalan ilim dallarını aralarında Şeyh Ahmed el-Efrâm b. Muhammed el-Muhtâr, Şeyh Ahmed b. Ömer ve Şeyh Ahmed Fakâl b. Âd'ın da bulunduğu ülkenin önde gelen âlimlerinden tahsil ettim.³⁹ Mantık ilmini, münazara ve araştırma usulü ile ilgili ilkeleri ise kendi okumalarım yoluyla elde ettim.⁴⁰

Şinkîti, ilimde derinleşmeyi, araştırmayı ve bilgi birikimini artırmayı daima sürdürmüş ve neticesinde her bir ilim dalında ihtisas seviyesine ulaşmıştır.⁴¹ O, ilim tahsil etmek için, diğer birçok talebenin aksine memleketinden başka bir yere seyahat etmemiştir. Bilakis, ilmini kendi ülkesinin (Moritanya) alimlerinden almakla yetinmiştir. Bunun en önemli nedenlerinden biri muhtemelen, o dönemde ülkesinin sahip olduğu ve ihtiyaç duyduğu ilmi karşılama yetecek sayıda seçkin alimlerin varlığı olmuştur. Memleketinden ayrılışı, hac farızasını yerine getirme amacı ile olmuş ve kara yoluyla yaptığı bu yolculukta, değerli ve faydalı konuları içeren bir seyahatname kaleme almıştır. Ülkesinden ayrılırken niyeti tekrar ülkesine geri dönmekti; ancak kutsal topraklara ulaştıktan sonra burada kalmayı arzu etmiştir.⁴²

Şinkîti üstün bir zekâ, ender bir hafıza ve yüksek bir azimle temayüz etmiştir. Bu yeteneklerini, akaid, tefsîr, hadîs, fıkıh usûlü ve Arap dili gibi çeşitli İslâmî ilim dallarını tahsil etmeye ve bu alanlarda derinlikli bir vukûfiyet (derin bilgi) elde etmeye hasretmiştir.⁴³ Arap şairlerinden ve Arap dilinin şahitlerinden binlerce beyit ezberlemiştir. Bunun yanı sıra, Sahihayn'daki hadislerin büyük bir kısmını, İbn Mâlik'in *Elfiyyesi*'ni, *Merâkı's-Su'ûd*'u, Irâkî'nin (ö. 806/1404) *Elfiyyesi*'ni, ayrıca siyer-i nebi, gazveler, nesep ilmi ve Kur'an'ın müteşâbih lafızları gibi konulardaki manzumeleri ezberlemiştir. Ayrıca, fıkıh metinlerinden bazılarını da nesir ve recez olarak ezberlemiştir.⁴⁴ Şinkîti; eğitim ve fetva faaliyetlerinin yanı sıra, özellikle tefsir ve selefi akidesi gibi temel İslâmî ilimlerin öğretilmesine öncülük etmiştir. Klasik ilim geleneğini geniş kitlelere ulaştırmayı hedeflemiştir. Özellikle fetva vermedeki isabetliliğiyle bilinmiştir. İnsanlar arasında büyük bir güven kazanmıştır. Öyle ki aralarındaki anlaşmazlıkları çözmesi

³⁶ Tayyib, *es-Selefiyye ve a'lâmuhâ fi Moritanyâ*, 346; Şinkîti, *Menseku'l-İmâm eş-Şinkîti*, 1/15; Muhammed Meczûb, *Ulemâ ve müfekkîrîn araftühüm*, 1/172; Şinkîti, *Edvâ'ü'l-beyân*, Mukaddime, 1/20; Abdurrahmân es-Südeys, *Tercemetu eş-Şeyh Muhammed Emîn eş-Şinkîti*, 11.

³⁷ Tayyib, *es-Selefiyye ve a'lâmuhâ fi Moritanyâ*, 346.

³⁸ Tayyib, *es-Selefiyye ve a'lâmuhâ fi Moritanyâ*, 346, 347.

³⁹ Tayyib, *es-Selefiyye ve a'lâmuhâ fi Moritanyâ*, 347, 348.

⁴⁰ Şinkîti, *Menseku'l-İmâm eş-Şinkîti*, 1/15; Şinkîti, *Edvâ'ü'l-beyân*, Mukaddime, 1/21.

⁴¹ Şinkîti, *Menseku'l-İmâm eş-Şinkîti*, 1/16.

⁴² Şinkîti, *Menseku'l-İmâm eş-Şinkîti*, 1/23.

⁴³ Şinkîti, *Edvâ'ü'l-beyân*, Mukaddime, 1/22, 23.

⁴⁴ Şinkîti, *Edvâ'ü'l-beyân*, Mukaddime, 1/23.

için insanlar kendisine uzak yerlerden gelmişlerdir.⁴⁵ Hac yolculuğu için ülkesinden ayrıldıktan sonra bile, geniş ilmini ilme susamış topraklara aktararak bu süreçte ders ve fetva vermeye devam etmiştir. Bu bağlamda, hac güzergâhı boyunca farklı ülkelerde bulunan ondan fazla mekânda dersler vermiş ve fetvalar sunmuştur.⁴⁶ Şinkîti, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat akidesini, özellikle de Allah'ın isimleri ve sıfatları ile ilgili konuları sıklıkla tekrar ederdi. Bu akideyi köklü kaideler üzerine kurulu net ifadelerle, naklî ve aklî delillerden oluşan zengin bir birikimle sundu. Hatta öyle ki, onun konuşmalarını dinleyen veya yazılarını okuyanlar, kendisinin bu ilim dalı dışında başka bir alanda yetkin olmadığını dahi düşünebilirdi. Akaid ile meselelerin çoğunu derinlemesine ele alıp hak olan inancı savunmada detaylı deliller sunarken, her fırsatta bunu tekrarlamaktan da asla yorulmazdı. Bununla birlikte, onun yetkinliği, yalnızca Ehl-i Sünnet akidesi ile sınırlı değildi. Bilakis, kendisi kelamcıların mezhepleri hakkında da derin bir bilgiye sahipti.⁴⁷

Şinkîti, hayatının son döneminde, İslâm Üniversitesi'ndeki görevi süresince, fiziksel zayıflığına ve ilerleyen yaşına rağmen faaliyetlerini sürdürmüştür. Bu dönemde, diğer İslâmî kuruluşlardaki çalışmalara da katılmış ve katkıda bulunmuştur. Hicrî 1386/1966 yılında Riyâd'da Yüksek Yargı Enstitüsü'nün açılmasıyla birlikte, kendisi, orada tefsir ve fıkıh usûlü konularında dersler vermek üzere görevlendirilen isimlerden biri olmuştur. Hicrî 1391/1971 yılında ise, Alimler Heyeti'ni oluşturacak kadrolar belirlenirken bu heyetin üyelerinden biri olarak seçilmiş ve heyetin çalışmalarına isabetli yaklaşımlarıyla önemli katkılarda bulunmuştur. Alimler Heyeti'nin bir üyesi olan Şeyh Abdülazîz b. Sâlih, kendisi hakkında şu sözleri sarfetmiştir:⁴⁸ “Meselelere derinlemesine bir bakış açısına ve sonuçları doğru bir şekilde değerlendirme becerisine sahip, yönetimde ondan daha yetkin birini görmedim”.

Şinkîti, birçok görev ve makam üstlenmiştir. Tüm bu görevler, ilme, ilim talebelerine ve genel olarak müslümanlara hizmet eden dinî işlerle ilgiliydi. Kendisi hiçbir zaman idari bir görev üstlenmemiştir.⁴⁹ Şinkîti hayatının büyük bir bölümünü üniversitelerde, camilerde ve diğer mekanlarda ders vererek geçirdiğinden sayısız öğrencisi olmuştur. Özellikle Medine'deki İslam Üniversitesi'nde ders verdiği dönemde hem ülke içindeki hem de dışındaki birçok öğrenciye faydalı olmuştur.⁵⁰ Şinkîti, 1974 yılında bir Perşembe günü Mekke'de vefat etmiş, öğle namazından sonra Abdül'azîz b. Bâz (ö. 1999) tarafından cenaze namazı kılınmış⁵¹ ve Cenetü'l-Muallâ'da defnedilmiştir.⁵²

Şinkîti, ilminin genişliğine rağmen çok fazla eser veren bir yazar değildi. Bu durum, muhtemelen dersler, konferanslar, genel ve özel meclisler gibi çeşitli ilmî meşguliyetlerinin yanı sıra, yazmaya ayrılacak zamanı kısıtlayan diğer davet faaliyetleri ve kişisel işlerinden kaynaklanmaktaydı. Bununla birlikte, farklı alanlarda faydalı bazı eserler kaleme almış ve bu eserlerden bazıları literatürde son derece önemli bir yer edinmiştir. Şinkîti'nin telif etmiş olduğu eserleri iki kısımda incelemek mümkündür:⁵³

⁴⁵ Tayyib, *es-Selefiyye ve a'lâmuhâ fi Moritanyâ*, 349; Şinkîti, *Menseku'l-İmâm eş-Şinkîti*, 1/25; Südeys, *Tercemetu eş-Şeyh Muhammed Emîn eş-Şinkîti*, 21.

⁴⁶ Tayyib, *es-Selefiyye ve a'lâmuhâ fi Moritanyâ*, 350.

⁴⁷ Şinkîti, *Edvâ'ü'l-beyân*, Mukaddime, 1/24, 25.

⁴⁸ Tayyib, *es-Selefiyye ve a'lâmuhâ fi Moritanyâ*, 352, Şinkîti, *Menseku'l-İmâm eş-Şinkîti*, 1/26.

⁴⁹ Şinkîti, *Menseku'l-İmâm eş-Şinkîti*, 1/24, 25.

⁵⁰ Şinkîti, *Menseku'l-İmâm eş-Şinkîti*, 1/28.

⁵¹ Tayyib, *es-Selefiyye ve a'lâmuhâ fi Moritanyâ*, 356, 357; Şinkîti, *Menseku'l-İmâm eş-Şinkîti*, 1/34; Şinkîti, *Edvâ'ü'l-beyân*, Mukaddime, 1/39; Südeys, *Tercemetu eş-Şeyh Muhammed Emîn eş-Şinkîti*, 178, 179.

⁵² Şinkîti, *Menseku'l-İmâm eş-Şinkîti*, 1/34; Şinkîti, *Edvâ'ü'l-beyân*, Mukaddime, 1/39; Südeys, *Tercemetu eş-Şeyh Muhammed Emîn eş-Şinkîti*, 178, 179.

⁵³ Tayyib, *es-Selefiyye ve a'lâmuhâ fi Moritanyâ*, 353, 354.

a. Moritanya’da telif etmiş olduğu eserler

Şinkîti’nin Moritanya’da yazdığı tüm eserler manzum şekindedir. Bunun temel sebebi, Moritanya toplumunun şiire daha yatkın olması ve şiiri düz yazıya göre daha kolay ezberleyebilmesidir. Şinkîti’nin Moritanya’da telif etmiş olduğu eserler şunlardır:

1. *Nazm fi ensâbi’l- ‘Arab*.⁵⁴
2. *Recez fi furû ‘i İbn Mâlik*.⁵⁵
3. *Nazm fi’l-ferâid*.⁵⁶
4. *Elfiyye fi’l-mantık*.⁵⁷

b. Suudi Arabistan’a geldikten sonra telif etmiş olduğu eserler

Şinkîti, eserlerinin büyük bir bölümünü Suudi Arabistan’da kaleme almış; bu bağlamda telif ettiği eserler şunlardır:

1. *Men ‘u cevâzi’l-mecâz fi’l-munezzeli li’t-ta ‘abbudi ve’l-i ‘câz*.⁵⁸
2. *Def‘u ihâmi’l-ittirâb ‘an âyâti’l-kitâb*.⁵⁹
3. *Beyânu nâsîh ve’l-mensûh fi âyi’l-zikri’l-hekîm*.⁶⁰
4. *Âdâbu’l-bahs ve’l-münâzara*.⁶¹
5. *Şerh alâ Merâki’s-su ‘ûd*.⁶²
6. *Şerh ‘alâ Süllem al-Ahdârî*.⁶³
7. *el-Mesâlihu’l-mürsele*.⁶⁴
8. *Elfiyye fi ilmi’l-mantık*.⁶⁵
9. *Manzûmetu’n fi ilmi’l-ferâiz*.⁶⁶
10. *Edvâ ‘ül-beyân fi îdâhi’l-Kur’ân bi’l-Kur’ân*.⁶⁷

⁵⁴ Tayyib, *es-Selefiyye ve a lâmuhâ fi Moritanyâ*, 353, 354; Südeys, *Tercemetu eş-Şeyh Muhammed Emîn eş-Şinkîti*, 24; Şinkîti, *Edvâ ‘ül-beyân*, Mukaddime, 1/34.

⁵⁵ Tayyib, *es-Selefiyye ve a lâmuhâ fi Moritanyâ*, 353, 354.

⁵⁶ Tayyib, *es-Selefiyye ve a lâmuhâ fi Moritanyâ*, 353, 354; Südeys, *Tercemetu eş-Şeyh Muhammed Emîn eş-Şinkîti*, 26.

⁵⁷ Tayyib, *es-Selefiyye ve a lâmuhâ fi Moritanyâ*, 353, 354; Südeys, *Tercemetu eş-Şeyh Muhammed Emîn eş-Şinkîti*, 27.

⁵⁸ Tayyib, *es-Selefiyye ve a lâmuhâ fi Moritanyâ*, 353; Şinkîti, *Menseku’l-İmâm eş-Şinkîti*, 1/31; Muhammed Meczûb, *Ulemâ ve müfekkîrîn araftühüm*, 1/187; Şinkîti, *Edvâ ‘ül-beyân*, Mukaddime, 1/34; Südeys, *Tercemetu eş-Şeyh Muhammed Emîn eş-Şinkîti*, 75.

⁵⁹ Tayyib, *es-Selefiyye ve a lâmuhâ fi Moritanyâ*, 353; Şinkîti, *Menseku’l-İmâm eş-Şinkîti*, 1/31; Muhammed Meczûb, *Ulemâ ve müfekkîrîn araftühüm*, 1/187; Şinkîti, *Edvâ ‘ül-beyân*, Mukaddime, 1/34.

⁶⁰ Tayyib, *es-Selefiyye ve a lâmuhâ fi Moritanyâ*, 353.

⁶¹ Tayyib, *es-Selefiyye ve a lâmuhâ fi Moritanyâ*, 353; Şinkîti, *Menseku’l-İmâm eş-Şinkîti*, 1/32; Muhammed Meczûb, *Ulemâ ve müfekkîrîn araftühüm*, 1/187; Şinkîti, *Edvâ ‘ül-beyân*, Mukaddime, 1/35.

⁶² Tayyib, *es-Selefiyye ve a lâmuhâ fi Moritanyâ*, 353; Şinkîti, *Edvâ ‘ül-beyân*, Mukaddime, 1/35.

⁶³ Tayyib, *es-Selefiyye ve a lâmuhâ fi Moritanyâ*, 353; Şinkîti, *Edvâ ‘ül-beyân*, Mukaddime, 1/34.

⁶⁴ Şinkîti, *Menseku’l-İmâm eş-Şinkîti*, 1/34; Muhammed Meczûb, *Ulemâ ve müfekkîrîn araftühüm*, 1/187; Şinkîti, *Edvâ ‘ül-beyân*, Mukaddime, 1/37.

⁶⁵ Şinkîti, *Menseku’l-İmâm eş-Şinkîti*, 1/33; Muhammed Meczûb, *Ulemâ ve müfekkîrîn araftühüm*, 1/187.

⁶⁶ Şinkîti, *Menseku’l-İmâm eş-Şinkîti*, 1/33; Muhammed Meczûb, *Ulemâ ve müfekkîrîn araftühüm*, 1/187.

⁶⁷ Tayyib, *es-Selefiyye ve a lâmuhâ fi Moritanyâ*, 354; Şinkîti, *Menseku’l-İmâm eş-Şinkîti*, 1/32; Muhammed Meczûb, *Ulemâ ve müfekkîrîn araftühüm*, 1/187; Şinkîti, *Edvâ ‘ül-beyân*, Mukaddime, 1/35.

Şinkîti'nin çalışmamızın esas konusunu teşkil eden *Edvâ'ü'l-beyân fi izâhi'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân* adlı tefsiri, Bekr b. Abdillâh Ebû Zeyd tarafından tahkik edilmiş olup hicrî 1426 yılında Dârü 'Alemlî'l-Fevâid tarafından Mekke'de basılmıştır.

Şinkîti'nin hayatı ve ilmî kişiliğine dair yapılan bu genel değerlendirmenin ardından, araştırmanın temelini oluşturan tefsirindeki dilbilimsel metot bu bölümde incelenecektir.

3. Şinkîti'nin Tefsirindeki Dilbilimsel Metod

Şinkîti, tefsirinde ayetlerin mana derinliğini ortaya çıkarmak için dilbilimsel tahlillere ağırlık vermiştir. Şinkîti, tefsirine yazdığı mukaddimede, tefsir metodu kapsamında âyetleri şerh ederken dilbilimsel analizlere de yer vereceğini şu şekilde belirtmiştir: “Bu eser, Kur'ân'ı Kur'ân ile açıklamasının yanısıra, bazı lügavî meselelerin incelenmesi, sarf ve i'râb gibi ihtiyaç duyulan konuların ele alınması, Arap şiirinden deliller getirilmesi gibi unsurları da içerir. Bunların hepsini eserde göreceksin, inşallah.”⁶⁸

Şinkîti'nin tefsirinde dilbilimsel yöntemine dair dikkat çeken hususları başlıklar halinde incelemek istiyoruz.

3.1. Kelimelerin Lügavî Anlamlarını Açıklaması

Kur'ân'da geçen bazı kelimelerin anlam alanları, lafzî tahlil yöntemiyle ele alındığında âyetin yorumuna önemli katkılar sağladığı görülmektedir. Bu bağlamda müfessir, metin içerisindeki belirli kelimeleri Arap dilindeki kök anlamları çerçevesinde inceleyerek, lafızların semantik boyutuna işaret etmektedir. Bu yaklaşım, özellikle kelimenin lügavî kökeninin tespiti ve bunun bağlam içindeki işlevinin açıklanması açısından önem arz etmektedir.

Şinkîti, âyetlerin anlamlarını izah ederken yeri geldikçe âyetlerde geçen kelimelerin lügavî anlamlarını açıklamaya gayret etmiştir. Bu duruma eserin hemen hemen her sayfasında rastlamak mümkündür. Bu hususu örneklendirmek gerekirse; müellif, *فَتَيَّمُّوا صَعِيدًا طَيِّبًا* “*Temiz bir toprağa yönelin (teyemmüm edin)*”⁶⁹ âyetinde geçen *صَعِيدًا* sözcüğünün lügat açısından, üzerinde toprak bulunup bulunmadığına bakılmaksızın “*yeryüzü*” anlamına geldiğini ifade etmiş, bu görüşünü kanıtlamak için ise Halîl b. Ahmed (ö. 175/791), Zeccâc (ö. 311/923) ve İbnü'l-Arabî (ö. 638/1240) gibi dil otoritelerinin görüşlerine atıfta bulunmuştur.⁷⁰ Benzer şekilde *تَيَّمَّمْتُ الشَّيْءَ* cümlesinin “*bir şeyi kasettim*” anlamında olduğunu belirtmiş ve *مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ* “*Allah size herhangi bir güçlük çıkarmak istemez*”⁷² âyetinde geçen *حَرَجٍ* sözcüğünün Arap dilinde “*darlık*” anlamına geldiğini zikretmiştir.⁷³ Bunun yanında *وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ* “*Ve onu Rûhulkudüs ile destekledik.*”⁷⁴ âyetinde olduğu gibi “*güç, kuvvet*” anlamını ifade ettiğini ve *رَجُلٌ أَيْدٍ* cümlesinin de “*kuvvetli adam*” anlamında olduğunu kaydetmiştir.⁷⁵ Böylece müellif, kelimelerin kök anlamlarını açıklayarak âyetin semantik boyutuna ışık tutmuştur.

⁶⁸ Şinkîti, *Edvâ'ü'l-beyân*, 1/9.

⁶⁹ Mâide 5/6.

⁷⁰ Şinkîti, *Edvâ'ü'l-beyân*, 2/48.

⁷¹ Şinkîti, *Edvâ'ü'l-beyân*, 2/50.

⁷² el-Mâide 5/6.

⁷³ Şinkîti, *Edvâ'ü'l-beyân*, 2/338.

⁷⁴ el-Bakara 2/87.

⁷⁵ Şinkîti, *Edvâ'ü'l-beyân*, 7/710.

3.2. Dilsel Tahlillerinde İstîşâd Yöntemine Başvurması

Şînkîti, ayetlerin anlamını açıklarken istîşâd (delil gösterme) yöntemine başvurur. Bu bağlamda, ayetlerdeki bir kelimenin veya yapının anlamını delillendirmek amacıyla zaman zaman klasik Arap şiirini ve hadis-i şerifleri delil olarak kullanır ve böylelikle tahlillerini güçlü bir temele oturtur.

3.2.1. Şiir ile İstîşâd Etmesi

Arap şiiri, Arapçanın gramer yapısının sistematikleştirilmesinde mihenk taşı işlevi görmüştür. Dil bilimciler, filoloji disiplinlerindeki (sarf, nahiv ve lügat) çalışmalarında referans olarak Arap şiirini temel almışlar ve kaideleri bunun üzerine bina etmişlerdir. Şînkîti de âyetlerin anlamlarını izah ederken dilsel olgularda şiir ile istîşâd etmiştir. Örneğin *وَأَمْسَحُوا بِرُؤُوسِكُمْ وَأَرْجُلُكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ* “Başlarınızı meshedin, ayaklarınızı da topuk kemiklerine kadar yıkayın.”⁷⁶ âyetinde geçen *أَرْجُلُ* sözcüğünün mecrûr okunuşunun (cer kıraatına göre) cerri civar ile olduğunu ifade etmiş ve bunun için İmru’l-Kays’ın (ö. 540) aşağıdaki şiiri ile istîşâdda bulunmuştur.

كَانَ تَبِيرًا فِي عَرَانِينَ وَدِقَّةٍ ... كَبِيرٌ أَنَا فِي بَجَادٍ مُرْمَلٍ

“Sebir (Dağı) sanki bulutların zirvelerinde yünlü bir cübbe giymiş, etrafına sarınmış insanların bir büyüğü gibidir.”

Şiirde geçen *مُرْمَلٍ* sözcüğü *كَانَ* sözcüğünün haberi konumunda olan *كَبِيرٌ* sözcüğünün sıfatı olduğundan normalde merfû‘ olması beklenirken cerri civar ile mecrûr olmuştur.⁷⁷

Abdest ayetindeki kıraat farklılıklarını değerlendiren Şînkîti, ayakların yıkanması gerektiğini bildiren nasb kıraatini tercih eder. Şînkîti, bu görüşünü şu şekilde temellendirir: “Ayakları yıkamayı terk edenlere yönelik ‘Ateşte yanacak o topukların vay haline!’ şeklindeki nebevi tehdit, yıkanmanın zorunlu olduğunu ispat etmektedir.”⁷⁸

Yine Şînkîti, *وَسِيلَةً* sözcüğünün çoğulunun *أَلْوَسَائِلُ* şeklinde kullanıldığını ifade etmiş ve bu çoğul formunun kullanımını delillendirmek için aşağıdaki şiiri istîşâd olarak zikretmiştir.⁷⁹

إِذَا عَقَلَ الْوَأَشُونَ وَعَدْنَا لَوْصَلْنَا ... وَعَادَ التَّصَافِي بَيْنَنَا وَالْوَسَائِلُ

“Eğer dedikodu yapanlar gaflete düşerse, tekrar vuslatımıza döneriz ve aramızdaki samimiyet ve vasıtalara (ilişkiler) yeniden canlanır.”

Ayrıca Şînkîti’nin *عَنْهَا* *وَصَدَفَ اللَّهُ* *بِآيَاتِهِ* *وَصَدَفَ عَنْهَا* “Allah’ın âyetlerini yalan sayan ve onlardan yüz çevirenden daha zalim kim vardır?”⁸⁰ âyetinde geçen *صَدَفَ* fiilinin Arap kelimelerinde *أَعْرَضَ* (yüz çevirdi) anlamında kullanımını delillendirmek için Ebû Sufyân b. el-Hâris’e (ö. 20/641) ait olan aşağıdaki şiiri istîşâd olarak zikretmesi de bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

عَجِبْتُ لِحُكْمِ اللَّهِ فِينَا وَقَدْ بَدَأَ ... لَهُ صَدَفْنَا عَنْ كُلِّ حَقٍّ مُنْزَلٍ

⁷⁶ el-Mâide 5/6.

⁷⁷ Şînkîti, *Edvâ ‘ül-beyân*, 2/12.

⁷⁸ Şînkîti, *Edvâ ‘ül-beyân*, 2/12.

⁷⁹ Şînkîti, *Edvâ ‘ül-beyân*, 2/118.

⁸⁰ Enâm 6/157.

“Allah’ın hakkımızdaki hükmüne şaşım hakikat apaçık ortada iken, indirilmiş olan her haktan yüz çevirdik.”

Şiir de geçen صَدَف fiili “ ‘an” (عن) harfi cerri ile kullanılmış ve “yüz çevirdi” anlamında kullanılmıştır.

Şinkîti'nin şiirle istişhâd yöntemideki bu yaklaşımı, عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ “Siz kendi sorumluluklarınıza dikkat edin”⁸¹ âyetinde geçen عَلَيْكُمْ sözcüğünün isim fiil olduğunu ispat ederken de karşımıza çıkar. de karşımıza çıkar. Müellif, bunu delillendirmek amacıyla İbn Mâlik’in (ö. 672/1274) *Elfiyye* adlı manzûm eserinde zikretmiş olduğu aşağıdaki beyti istişhâd olarak zikretmiştir.⁸²

وَالْفِعْلُ مِنْ أَسْمَائِهِ عَلَيْكَ ... وَهَكَذَا دُونَكَ مَعَ إِلَيْكَ

“İsim fiiller عَلَيْكَ, دُونَكَ ve إِلَيْكَ sözcükleridir”

3.2.2. Hadîs ile İstişhâd Etmesi

Şinkîti'nin tefsirinde, kelimelerin lügavî izahları sırasında hadislerle delillendirme (istişhâd) yöntemine seyrekçe başvurduğu dikkat çekmektedir. Örneğin يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ فِي أَيَّمَانِكُمْ فِي أَيَّمَانِكُمْ “Allah sizi kasıtsız olarak yaptığınız yeminlerden ötürü sorumlu tutmaz”⁸³ âyetinde geçen اللغو sözcüğünün lügatte “kendisinde hayır olmayan ve kendisine ihtiyaç olmayan söz” anlamında kullanıldığını ifade ettikten sonra bu kullanımı delillendirmek için İmam cuma günü hutbe okurken, sen arkadaşına “sus” dersin boş laf etmiş olursun⁸⁴ hadîsini istişhâd olarak zikretmiştir.⁸⁵ Hadiste geçen اللغو sözcüğü “faydasız, boş söz” anlamında kullanılmıştır.

3.3. Bazı Dilbilimcilere Yönelik Eleştiride Bulunması

Şinkîti, âyetlerdeki dilsel olguları izah ederken bazı dilbilimcilere yönelik itirazda bulunmuştur. Örneğin daha önce bir başka vesileyle zikrettiğimiz وَالْمَسْحُوحَا بِرُؤُسِكُمْ وَأَرْجُلِكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ “Başlarınızı meshedin, ayaklarınızı da topuk kemiklerine kadar yıkayın.”⁸⁶ âyetinde geçen أَرْجُل sözcüğünün cer kırâtına göre mecrûr okunuşunun cerri civar (komşuluk ilişkisiyle mecrur yapma) sebebi ile olduğunu ifade etmiştir. Şinkîti, bazı dilbilimcilerin cerri civar olgusunu şiirsel zaruretler nedeniyle kabul edilen bir hata olarak görmesini ve özellikle atıf durumunda bu kullanımın caiz olmadığı, ancak anlam karışıklığına yol açmadığı durumlarda geçerli olabileceği yönündeki görüşlerini reddetmiş ve cerri civarı kabul etmeyen dil bilginlerinden Zeccâc’a (ö. 311/923) yönelik eleştirilerini şu şekilde ifade etmiştir:⁸⁷

Arap dili otoriteleri, bu kullanımın (cerri civarın) doğruluğunu açıkça belirtmişlerdir. Ahfeş (ö. 215/830) ve Ebu'l-Bekâ (ö. 616/1219) gibi önde gelen dilbilimciler bu görüşü savunmaktadır. Bu kurala sadece Zeccâc karşı çıkmıştır. Ancak, Zeccâc’ın bu karşı çıkışı, söz konusu kullanımın hem klasik Arapça metinlerde hem de Kur’an’da yer alması nedeniyle geçersiz sayılmaktadır. Bu durum, onun meseleyi yeterince derinlemesine incelemediğini göstermektedir. Cerri civar, Arap

⁸¹ el-Mâide 5/105.

⁸² Şinkîti, *Edvâ'ü'l-beyân*, 2/211.

⁸³ Mâide 5/89.

⁸⁴ Buhâri, Cuma, 36.

⁸⁵ Şinkîti, *Edvâ'ü'l-beyân*, 2/144.

⁸⁶ el-Mâide 5/6.

⁸⁷ Şinkîti, *Edvâ'ü'l-beyân*, 2/11, 12.

dilinin özgün üsluplarından biridir. Bu kullanım, açık bir Arap diliyle vahyedilmiş olan Kur'an-ı Kerim'de de yer almaktadır.

Şinkîti, cerri civarın kullanımını ispatlamak için ayrıca *عَذَابٌ يَوْمٍ مُحِيطٍ* “Kuşatıcı bir azab günü”⁸⁸ ve *عَذَابٌ يَوْمٍ أَلِيمٍ* “Can yakıcı bir günün azabından”⁸⁹ âyetlerini şahit olarak zikretmiştir. Birinci âyette geçen *عَذَابٌ مُحِيطٍ* sözcüğü *عَذَابٌ* sözcüğünün sıfatı konumunda olup normalde mansûb olması beklenirken cerri civar ile mecrûr olmuştur.⁹⁰ Aynı şekilde ikinci âyette geçen *أَلِيمٍ* sözcüğü *عَذَابٌ* sözcüğünün sıfatı konumunda olup normalde mansûb olması beklenirken cerri civar ile mecrûr olmuştur.⁹¹

3.4. Farklı Kırâat Okuyuşlarını Açıklaması

Tahlile konu olan Şinkîti'nin tefsirinde farklı kırâat vecihlerine temas edildiği görülmüştür. Bu metodolojik yaklaşımın tipik bir örneği, *وَيَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا “İman edenler... derler.”*⁹² âyetinde geçen *يَقُولُ* fiilinde görülür. Şinkîti'nin ayetin anlamını izah ederken zikretmiş olduğu üç farklı kırâat okuyuşu şu şekildedir:⁹³

Birincisi: Vâv'sız ve merfû' (ötreli) okuyuş halidir. “Vâv” (و) harfi olmaksızın, merfû' şeklinde okunmasıdır. Bu okuyuş biçimi kırâat imamlarından Nâfi (ö. 169/785), İbn Kesîr (ö. 120/738) ve İbn Âmir'e (ö. 118/736) nispet edilmiştir.

İkincisi: Vâv'lı ve merfû' (ötreli) okuyuş şeklidir. Söz konusu fiilde “vâv” (و) harfini ispat ederek ve fiili yine merfû' olarak *وَيَقُولُ* şeklinde okumaktır. Kırâat imamlarından Âsım (ö. 127/745), Hamza (ö. 156/773) ve Kisâî'nin (ö. 189/805) okuyuşları bu şekildedir.

Üçüncüsü: Vâv'lı ve mansûb (üstün) okuyuş şeklidir. “Vâv” (و) harfini ispat ederek ve fiili, üstün olan *يَأْتِي* fiiline atıf yaparak *وَيَقُولُ* şeklinde üstün okumaktır. Bu okuyuş biçimi kırâat imamlarından Ebû Amr'a (ö. 154/771) nispet edilmiştir.

3.5. Dilbilimsel Konularda Farklı Görüşlere Yer Vermesi

Şinkîti'nin eserinde takip ettiği metotlardan biri de dilsel olgulara değinirken farklı görüşlere yer vermesidir. Bu yaklaşıma örnek olarak, *إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِنَ الْمُحْسِنِينَ* “Muhakkak ki iyilik edenlere Allah'ın rahmeti çok yakındır.”⁹⁴ âyetinde geçen *قَرِيبٌ* sözcüğü sıfatı olduğu *رَحْمَتٌ* sözcüğüne uyumlu bir şekilde müennes (dişil) olarak değil, müzekker (eril) formda gelmesi üzerine ortaya konulan çeşitli yaklaşımları izah etmesi gösterilebilir. Şinkîti, bu durumu açıklamak için beş farklı vecih (görüş) zikretmiştir:⁹⁵

Birinci vecih: *الرحمة* (rahmet) sözcüğü, *الرحم* (merhamet etmek) anlamında bir mastardır; bu nedenle müzekker şeklinde kullanımı anlamı itibariyledir.

İkinci vecih: Arap dili üslubunda şayet yakınlık bir soy bağı (nesep) ifade ediyorsa, müennes (dişil) varlıklar için te'nis (dişilik takısı) kullanımı zorunlu olup bu bağlamda *هَذِهِ الْمَرْأَةُ قَرِيبَةٌ* (bu kadın benim akrabamdır) denilir; bu özel anlamda (akrabalık kastedildiğinde) *قَرِيبٌ* (yakınımdır) şeklinde müzekker kullanımı dilsel açıdan caiz değildir. Öte yandan, yakınlık

⁸⁸ Hûd 11/84.

⁸⁹ Hûd 11/26.

⁹⁰ Şinkîti, *Edvâ ü'l-beyân*, 2/16.

⁹¹ Şinkîti, *Edvâ ü'l-beyân*, 2/16.

⁹² el-Mâide 5/53.

⁹³ Şinkîti, *Edvâ ü'l-beyân*, 2/136.

⁹⁴ el-Arâf 7/56.

⁹⁵ Şinkîti, *Edvâ ü'l-beyân*, 2/379, 380.

sadece mekânsal bir mesafeyi ifade ediyorsa hem müzekker hem de müennes kullanımı caiz hale gelir. Nitekim bu durumda *دَارُهُ قَرِيبٌ وَقَرِيبَةٌ مِنِّي* (onun evi bana yakındır) denilir.

Üçüncü vecih: الرحمة (rahmet) sözcüğü Yüce Allah'a atfedilmiştir.

Dördüncü vecih: الرحمة sözcüğü hazfedilmiş bir mevsûfun sıfatı olup âyet *شَيْءٌ قَرِيبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِينَ* takdirindedir.

Beşinci vecih: الرحمة sözcüğü müzekker ve müennes için de kullanılabilen مَفْعُول anlamındaki فَعِيلٌ veznine benzetilmiştir. Ayrıca Şinkîti, âyette geçen الفتية sözcüğünün İbnü's-Serrâc'a (ö. 316/929) göre çoğul isim olduğunu ifade etmiştir.⁹⁶ Bir başka bir örnekte ise, İbnü'l-Enbârî'nin (ö. 328/940), وَيَهَيِّئْ لَكُمْ مِنْ أَمْرِكُمْ مِرْفَقًا, “Rabbiniz işinizde sizin için fayda ve kolaylık sağlasın.”⁹⁷ âyetinde geçen “min” (مِنْ) edatının bedel anlamını ifade ettiği yönündeki iddiasına yer vermiştir. Bu durumda âyetin anlamı “zor olan emrinize (işinize) karşılık size kolaylık sağlayacak bir alternatif hazırlar” şeklinde olur.⁹⁸

3.6. Görüşler Arasında Tercihle Bulunması

Şinkîti, dilsel olgulara yaklaşırken sadece nakilde bulunmakla yetinmeyip aynı zamanda kendi tercihini ve bu tercihin gerekçesini de ortaya koyar. Bu duruma ilişkin bir örnek; *“Temiz bir toprağa yönelin (teyemmüm edin) ve yüzünüzü ve ellerinizi onunla meshedin.”*⁹⁹ âyetinde geçen “min” (مِنْ) edatının gramatik işlevine dairdir. Şinkîti, “min” (مِنْ) edatının bir görüşe göre teb'iz (bir kısmı) anlamını, bir başka görüşe göre ise ibtidâ-i gaye (bir başlangıç noktası) anlamını ifade ettiğini açıkladıktan sonra, ikinci görüş olan ibtidâ-i gâye anlamını tercih eder. Bu tercihini ise *“Allah size herhangi bir güçlük çıkarmak istemez.”*¹⁰⁰ âyetine atıfta bulunarak şu şekilde gerekçelendirir: “Fakat âyet, her türlü güçlüğü (harac) ortadan kaldırmaya dair genel bir nefy (olumsuzluk) anlamı taşımaktadır. Bu duruma uygun olan ise “min” (مِنْ) edatının, bir başlangıç noktası (ibtidâ-i gâye) anlamında olmasıdır. Zira birçok bölgede sadece kum veya dağlık araziler bulunmaktadır. Dolayısıyla, ele yapışan tozu olan toprağa has bir mükellefiyet getirmek, genel olarak bir zorluktan (harac) hali değildir.”¹⁰¹

3.7. Zamirlerin Merciiini Açıklaması

Şinkîti, diğer tefsir örneklerinde de görüldüğü gibi, ayetlerin anlamlarını açıklarken metinsel bütünlüğe büyük önem vermiştir. Bu bağlamda, ayetlerde geçen zamirlerin mercilerini açıklamıştır. Zamirlerin mercilerinin bu şekilde saptanması, ayetler arasındaki anlamsal tutarlılığın tesis edilmesini sağlar; çünkü zamirlerin doğru tespiti, Kur'ân'daki kelimeler arasındaki bağlantıyı ve uyumu daha anlaşılır hale getirir ve tefsir edilen hükümlerin ve anlamların sağlam bir zemine oturmasını sağlar. Örneğin *“İsrailoğullarına yazdık”*¹⁰² âyetinde Şinkîti, ayetteki *هَمْ* zamirinin merciiinin daha önce açıkça zikredilen “yahudiler” olduğunu ifade etmiştir.¹⁰³ Bu duruma ayrıca *“Aranızdan adalet sahibi iki kişi takdir eder.”*¹⁰⁴ âyetinde geçen *بِه* sözcüğündeki mecrûr zamir örnek olarak verilebilir. Şinkîti, bu

⁹⁶ Şinkîti, *Edvâ'ü'l-beyân*, 4/28.

⁹⁷ Kehf 18/16.

⁹⁸ Şinkîti, *Edvâ'ü'l-beyân*, 4/44.

⁹⁹ el-Mâide 5/6.

¹⁰⁰ el-Mâide 5/6.

¹⁰¹ Şinkîti, *Edvâ'ü'l-beyân*, 2/45, 46.

¹⁰² el-Mâide 5/45.

¹⁰³ Şinkîti, *Edvâ'ü'l-beyân*, 2/123.

¹⁰⁴ el-Mâide 5/95.

zamirin, metin bağlamı itibarıyla التَّعَمُّ (hayvanlar/kurbanlıklar) sözcüğüne râci olduğunu ifade etmiştir.¹⁰⁵

3.8. Muhtemel Sorulara Cevaplar Vermesi

Şinkîti'nin dil konusundaki metodolojik yaklaşımlardan biri de muhtemel itirazlara veya sorgulamalara yanıtlar sunmasıdır. Söz konusu yöntem, klasik literatürün büyük bir çoğunluğunda yaygın olarak benimsenen bir üslubu temsil etmektedir. Şinkîti, zaman zaman فَاِنْ (eğer şöyle denilirse), فَأَلْجَوَابُ (cevap şu şekilde olur) gibi soru-cevap ifadelerini kullanarak muhtemel sorulara cevaplar vermiştir. Örneğin يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللَّهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ “Ey peygamber! Sana tâbi olan müminlerle beraber Allah sana yeter.”¹⁰⁶ âyetinde geçen مَنِ اتَّبَعَكَ cümlesinin bir görüşe göre حَسْبُكَ cümlesindeki mecrûr zamir üzerine atfedilmesi ile ilgili muhtemel soru ve kendisinin verdiği cevapları şu şekilde açıklamıştır: Eğer şöyle denilirse: Bu vecih, cer harfinin tekrar edilmeden mecrûr zamir üzerine atf yapılmasını içermektedir. Bu durum birçok dilbilgini tarafından zayıf kabul edilmiştir. Nitekim İbn Mâlik, *Elfiyye* adlı eserinde şöyle demektedir: “Mecrûr bir zamir üzerine atf yapıldığında harf-i cerrin tekrar edilmesi zorunlu kılınmıştır.” Buna cevabımız dört yönden olacaktır.¹⁰⁷

Birincisi: Arap dili âlimlerinden bir grup, cer harfinin tekrar edilmeden atf yapılmasının caiz olduğunu kabul etmiştir. Nitekim dil bilginlerinden İbn Mâlik, *Elfiyye* adlı eserinde şöyle demektedir:

وَلَيْسَ عِنْدِي لَازِمًا إِذْ قَدْ أَتَى ... فِي النَّظْمِ وَالنَّثْرِ الصَّحِيحِ مُتَّبَاتًا

“Bana göre bu durum zorunlu değildir; zira bu, nazım ve nesirde sabit bir şekilde gelmiştir.”

İkincisi: Mecrûr zamirin mahallen mansûb olması sebebiyle mahal üzerine atf yapılmıştır. Zira حَسْبُكَ ifadesinin anlamı “sana yeterlidir” şeklindedir ve bu da “kâf” (كاف) harfinin mansûb konumda olduğunu gösterir. Nitekim İbn Mâlik, *Elfiyye* adlı eserinde şöyle demektedir:

وَجَرَّ مَا يَتَّبِعُ مَا جَرَّ وَمَنْ ... رَاعَى فِي الْإِتِّبَاعِ الْمَحَلَّ فَحَسُنَ

“Mecrûr olan kelimeye tâbi olan mecrûr olur. Kim ki uyumda mahalli gözetirse, bu güzeldir.”

Üçüncüsü: Atf yönünün zayıf kabul edilmesi durumunda, bahsi geçen ayetteki “men” (مَنْ) sözcüğü mefûlun ma‘ah olarak mansûb olur. Nitekim İbn Mâlik, *Elfiyye* adlı eserinde bu durumu şu şekilde belirtir:

وَالْعَطْفُ إِنْ يُمَكِّنُ بِلَا ضَعْفٍ أَحَقُّ ... وَالنَّصْبُ مُخْتَارٌ لَدَى ضَعْفِ النَّسَقِ

“Eğer atf zayıflık olmadan mümkün olursa daha önceliklidir. Mansûb olma, atfın zayıf olduğu durumda tercih edilen bir seçenektir.”

¹⁰⁵ Şinkîti, *Edvâ ‘ül-beyân*, 2/176.

¹⁰⁶ el-Enfâl 8/64.

¹⁰⁷ Şinkîti, *Edvâ ‘ül-beyân*, 2/490, 491.

Dördüncüsü: “Men” (مَنْ) sözcüğü, mübtedâ konumunda olup haberi hazfedilmiştir. Âyetin takdiri ise şöyledir: وَمَنْ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فَحَسْبُهُمُ اللَّهُ أَيضًا (müminlerden sana uyan kimselere de Allah yeter). Bu durumda, cümle atfı söz konusudur.

3.9. Sözcüklerdeki Ses Değişikliklerini Açıklaması

Müellif, eserinde yer yer sözcüklerin asıl biçimlerinden güncel kullanımlarına evrilme sürecinde fonetik düzeyde meydana gelen değişimleri de incelemiştir. Bu değişimleri açıklarken; bir harfin düşürülmesini ifade eden hazf, iki sesin kaynaşmasını belirten idğam ve hareke yerinin değiştirilmesini açıklayan nakil gibi terminolojileri kullanmıştır. Örneğin, لَكِنَّا sözcüğünün etimolojik aslını açıklarken “لَكِنَّا” sözcüğünün aslı لَكِنُ olup انا kelimesinin hemze hazfedilmiş (düşürülmüş) ve لَكِن kelimesindeki “nûn” (ن) harfi, hemze düştükten sonra انا kelimesindeki “nûn” (ن) harfine idğam edilmiştir. Bazı dilbilginlerine göre ise hemzenin harekesi لَكِن kelimesindeki “nûn” (ن) harfine aktarılmış, böylece hemze düşmüş ve ardından “nûn” (ن) harfi, diğer “nûn” (ن) harfine idğam edilmiştir.”¹⁰⁸ ifadelerini kullanmıştır.

3.10. Gramerden Faydalanması

Şinkîti, yukarıda da değindiğimiz gibi eserin mukaddimesinde sarf ve i'râb konularına yer vereceğini zikretmiştir. Bu nedenle müellif, ayetleri tefsir ederken gramerle ilgili hususları da açıklama sürecine dahil etmiştir.

3.10.1. Edvâ'ü'l-beyân'da Nahiv

3.10.1.1. Mübtedâ ve Haber

ثَلَاثَةٌ مِّنَ الْأَوَّلِينَ “Çoğu önce gelip geçmişlerden”¹⁰⁹ âyetinde geçen ثَلَاثَةٌ sözcüğü mahzûf bir mübtedânın haberi olup âyetin takdiri ثَلَاثَةٌ هُمْ takdirindedir.¹¹⁰

3.10.1.2. Hâl

مُنْتَكِبِينَ “Orada tahtların üzerine kurulacaklardır.”¹¹¹ âyetinde geçen مُنْتَكِبِينَ sözcüğü hâl konumundadır.¹¹²

3.10.1.3. Mef'ûl

لِتَرْكَبُوهَا وَزِينَةً “Binmeniz ve güzelliğini seyretmeniz için”¹¹³ âyeti mef'ûlün li eclihî konumunda olup âyet لِتَرْكَبُوهَا وَزِينَةً (binmek ve süslenmek için) takdirindedir.¹¹⁴

3.10.1.4. İstisnâ

وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ أَحَدٌ إِلَّا أَمْرَاتِكُمْ “Eşin hariç, sizden hiç kimse geride kalmasın”¹¹⁵ âyetinde geçen أَمْرَاتِكُمْ sözcüğü cumhura göre istisnâ üzere mansûb olup müstesnâ minh ise الأهل sözcüğüdür.¹¹⁶

3.10.1.5. Bedel

Müellif, وَتَدْعُونَنِي إِلَى النَّارِ تَدْعُونِي لِأَكْفُرَ بِاللَّهِ “Siz ise beni ateşe çağırıyorsunuz! Siz bana Allah'ı

¹⁰⁸ Şinkîti, *Edvâ'ü'l-beyân*, 4/134, 135.

¹⁰⁹ Vâkıa 56/13.

¹¹⁰ Şinkîti, *Edvâ'ü'l-beyân*, 7/822.

¹¹¹ el-Kehf 18/31.

¹¹² Şinkîti, *Edvâ'ü'l-beyân*, 7/826.

¹¹³ en-Nahl 16/8.

¹¹⁴ Şinkîti, *Edvâ'ü'l-beyân*, 3/265.

¹¹⁵ el-Hûd 11/81.

¹¹⁶ Şinkîti, *Edvâ'ü'l-beyân*, 2/43.

*inkâr etmem için çağrıda bulunuyorsunuz.*¹¹⁷ âyetinde geçen *تَدْعُونَنِي لِأَكْفُرَ بِاللَّهِ* cümlesinin *تَدْعُونَنِي* cümlesinden bedel olduğunu aktarır.¹¹⁸

3.10.1.6. Sıfat

مَكْرُوا السَّيِّئَاتِ “Kötülük planlayanlar”¹¹⁹ âyetinde geçen *السَّيِّئَاتِ* sözcüğü bazı alimlere göre mahzûf bir mastarın sıfatı olup âyetin takdiri *السَّيِّئَاتِ الْمَكْرُواتِ السَّيِّئَاتِ* şeklindedir.¹²⁰

3.10.1.7. Temyîz

وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا “Benim saçlarım ağardı.”¹²¹ âyetinde geçen *شَيْبًا* sözcüğü temyîz konumundadır.¹²²

3.10.1.8. İzâfet

فَجَزَاءٌ مِّثْلُ “Denk bir ceza”¹²³ âyetinde cumhur kıraatine göre izâfet beyâniyye olup âyet *جَزَاءٌ مِّثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ* (cezası öldürdüğü hayvanın mislidir) takdirindedir.¹²⁴

3.10.2. Edvâ’ü’l-beyân’da Sarf

3.10.2.1. İştikâk

يَرْتَدُّونَ مِنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ “Yırtıcı hayvanlardan olup avcı hale getirdiğiniz”¹²⁵ âyetinde geçen *مُكَلِّبِينَ* sözcüğünün k-l-b (ك - ل - ب) kökünden türedildiğini ifade etmiştir.¹²⁶

3.10.2.2. Lâzım ve Müteaddî

إِنَّا أَنْذَرْنَاكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا أَنْذَرْنَاكُمْ “Yakın bir azaba karşı sizi uyardık.”¹²⁷ âyetinde olduğu gibi iki mef’ûle müteaddî olduğunu ifade etmiştir.¹²⁸

3.10.2.3. İsm-i Fâil

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ “Allah’a karşı saygısızlıktan sakınanlar mutlaka cennet bahçelerinde ve pınar başlarında olacaklar”¹²⁹ âyetinde geçen *الْمُتَّقِينَ* sözcüğünün ism-i fâil formunda olduğunu zikretmiştir.¹³⁰

3.10.2.4. İsm-i Mef’ûl

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ “İman edip dünya ve âhiret için yararlı işler yapanlara gelince, onlar için eksilmeyen bir mükâfat vardır”¹³¹ âyetinde geçen *مَمْنُونٍ* sözcüğü sarf açısından ism-i mef’ûl formundadır.¹³²

3.10.2.5. Sıfat-ı Müşebbehe

¹¹⁷ Gâfir 40/41, 42.

¹¹⁸ Şinkîti, *Edvâ’ü’l-beyân*, 7/95.

¹¹⁹ Nahl 16/45.

¹²⁰ Şinkîti, *Edvâ’ü’l-beyân*, 3/334, 335.

¹²¹ Meryem 19/4.

¹²² Şinkîti, *Edvâ’ü’l-beyân*, 4/259.

¹²³ el-Mâide 5/95.

¹²⁴ Şinkîti, *Edvâ’ü’l-beyân*, 2/200.

¹²⁵ el-Mâide 5/4.

¹²⁶ Şinkîti, *Edvâ’ü’l-beyân*, 2/165.

¹²⁷ Nebe 78/40.

¹²⁸ Şinkîti, *Edvâ’ü’l-beyân*, 4/10.

¹²⁹ Hicr 15/45.

¹³⁰ Şinkîti, *Edvâ’ü’l-beyân*, 3/178.

¹³¹ Fussilet 41/8.

¹³² Şinkîti, *Edvâ’ü’l-beyân*, 7/123.

فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُّبِينٌ “Oysa bak, şimdi o, açıktan açığa bize karşı duran biri olmuştur”¹³³ ayetinde geçen مُبِينٌ sözcüğü bir veche göre sıfat-ı müşebbehe formatında olup *ظَاهِرًا ظَاهِرًا* “düşmanlığın görünüşü açık olan” anlamını ifade eder.¹³⁴

3.10.2.6. Mastar

وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وَحِينَ تَسْرَحُونَ “Onlarda akşamları otlaktan getirirken, sabahları otlatmaya salverirken size sergiledikleri bir güzellik de vardır.”¹³⁵ ayetinde geçen جَمَالٌ sözcüğünün mastarıdır.¹³⁶

3.10.2.7. İsm-i Tafdîl

Müellif, هُوَ خَيْرٌ ثَوَابًا وَخَيْرٌ عُقْبًا “Mükâfatı en iyi olan O, en güzel âkabeti veren yine O'dur”¹³⁷ ayetinde geçen خَيْرٌ sözcüğünün sarf açısından ism-i tafdîl olduğunu belirtir. Bu kelimenin aslı أَخَيْرٌ olsa da dildeki kullanım yoğunluğu (kesretü'l-isti'mâl) sebebiyle telaffuzu kolaylaştırmak (tahfif) amacıyla başındaki hemze hafzedilmiştir.¹³⁸

3.10.2.8. İbdâl

وَلَمْ يَكُنْ جَبَّارًا عَصِيًّا “O, zorba ve âsi değildi”¹³⁹ ayetinde geçen عَصِيًّا sözcüğünün aslı عَصَوِيًّا olup “vâv” (و) harfi “yâ” (ي) harfine dönüşmüştür.¹⁴⁰

Sonuç

Kur'an tefsirinde dilbilimsel yaklaşımın kökeni, ağırlıklı olarak İbn Abbâs'ın ilmî mirasına dayandırılmaktadır. Bu yaklaşım, İbn Abbâs'ın tefsir disiplini, rivayet sahasından çıkararak, dilin yapısal özelliklerini esas alan bir dilbilimsel analiz düzlemine taşınmasıyla ilişkilendirilmektedir. Bu dönüşüm, özellikle i'râbu'l-Kur'ân, meâni'l-Kur'ân ve mecâzu'l-Kur'ân temel disiplinleri aracılığıyla, dil bilimcilerin Kur'an-ı Kerim tefsirine etkin katkı sağlamasına imkân tanımıştır.

Bu çalışmada, Şinkîti'nin *Edvâ'ü'l-beyân* adlı eserindeki dilbilimsel metodunun incelenmesi sonucunda, müellifin ayetleri açıklarken Arap dilinin dilbilgisel inceliklerini ayrıntılı biçimde ele aldığı tespit edilmiştir. Şinkîti, rivayet ve dirayet metotlarını bir arada kullanmakta ve ayetlerin filolojik izahına ağırlık vermektedir. Bulgular, müellifin lügat ve gramer alanlarında geniş ve derin bir birikime sahip olduğunu göstermektedir. Bu birikim, tefsirin muhtevasını zenginleştirmiş; ayetlerin anlamlarının yanı sıra dilbilimsel yönlerinin de ayrıntılı olarak ele alınmasına olanak sağlamıştır. Eserde, özellikle nahiv (sözdizimi) ve sarf (morfoloji) ilimlerine dair bilgilere sistemli şekilde yer verildiği gözlemlenmiştir. Bu yönüyle *Edvâ'ü'l-beyân*, Arap dilbilgisinin geniş bir yelpazesini kapsayan zengin bir dilbilimsel metodolojiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

¹³³ Yasin 36/77.

¹³⁴ Şinkîti, *Edvâ'ü'l-beyân*, 7/786.

¹³⁵ Nahl 16/6.

¹³⁶ Şinkîti, *Edvâ'ü'l-beyân fi izâhi'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân*, 3/264.

¹³⁷ Kehf 18/44.

¹³⁸ Şinkîti, *Edvâ'ü'l-beyân*, 4/139.

¹³⁹ Meryem 19/14.

¹⁴⁰ Şinkîti, *Edvâ'ü'l-beyân*, 4/290.

Şinkîti'nin tefsir metodolojisi, dilsel unsurların izahında dikkat çekici bir derinlik ve eleştirel bir yaklaşım sergilemektedir. Müellif, kelimelerin lugavî anlamlarını açıklarken Arap dilinden örnekler, şiirler ve kelimelerin kökenlerine dair etimolojik açıklamalar ile argümanlarını sağlam temellere oturtmuştur. Bu bağlamda, tefsirinde dilsel olguları izah ederken dil bilginlerinin konu hakkındaki farklı görüşlerine yer vermiş, ancak sadece bu görüşleri aktarmakla yetinmemiş; bilakis kendi düşüncelerini de dile getirmiş ve kendine has yorumlarıyla farklı fikirde olduğunu açıkça ifade etmiştir. Bu yaklaşım, onun bu alandaki yetkinliğinin ve özgün bakış açısının bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak, eser, dilbilimsel argümanları güçlendirme noktasında zengin bir kaynak kullanımını sergilemektedir. Müellif, sık sık getirdiği istişhâd (delillendirme) ile dilsel olguları sağlam temellere oturtmuştur. Ayrıca farklı kırâat (okuyuş) biçimlerini izah etmesi, esere bir ilmî derinlik katmaktadır. Bu özellikler, *Edvâ'ül-beyân*'ın Arap dilbilgisinin çeşitli konularını kapsayan ve dilbilgisi görüşlerinden sistemli biçimde yararlanan önemli bir lugavî tefsir olarak literatüre katkı sunduğunu göstermektedir.

Kaynakça

- Aydar, Hidayet. "Hicri Üçüncü Asır Tefsir Çalışmaları Üzerinde İstatistiksel Bir Değerlendirme". *Hicri Üçüncü Asırda İslâmî İlimler*, ed. Hidayet Aydar. 289-334. Ankara: İksad, 2023.
- Aydın, İsmail. "İlk Filolojik Tefsirin Tespiti Konusunda Cereyan Eden Tartışmalar". *İslâmi Araştırmalar Dergisi* 22/1 (2011), 26-31.
- Aydın, İsmail. "Me'âni'l-Kur'ân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Ek-2/207-209. Ankara: TDV Yayınları, 2019.
- Bıykoğlu, Yakup. "Zemahşeri'nin Dilbilimsel Tefsir Bağlamında "Garîbu'l-Kur'ân" Meselesine Bakışı". *Bütün Yönleriyle Zemahşeri Cilt-3*. ed. Ömer Aslan-Abdullah Pakoğlu. 189-197. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Rektörlük Matbaa, 2023.
- Bulut, Ali. "Kur'ân Filolojisiyle İlgili Üç İlim Dalı (Garîbü'l-Kur'ân, Meânî'l-Kur'ân, İ'râbü'l-Kur'ân) ve Bu Dallarda Eser Veren Müellifler (Hicrî İlk Üç Asır)". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/12-13 (2001), 391-408.
- Catlâvî, Hâdî. *Kadâye'l-luga fi kutubi't-tefsîr*. Tûnus: Dâru Muhammed Alî el-Hâmî, 1998.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Tarihi*. 2 cilt. Ankara: Fecr Yayınları, 1996.
- Cevâd, Ali Ferhân. "el-Mukaddimetü't-Tefsiriyye fi'l-menheci'l-lugavî li'l-Kur'ân-i'l Kerîm". *Mecelletü Urûk li'l-Ebhas el-İnsâniyye* 3/2 (2010), 38-63.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Tarihi*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2011.
- Durur, M. Ali. "Dilbilimsel Tefsirin Gelişimi ve İbn Abbâs'ın Dilbilimsel Tefsîre Etkisi" *Kesit Akademi Dergisi* 5/21 (2019), 400-436. <http://dx.doi.org/10.29228/kesit.39712>
- Gelgeç, Sevim. *Bir Yöntem Olarak Kur'ân'ın Kur'ân'la Tefsiri Meselesi Muhammed Emîn eş-Şinkîti Örneği*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.
- Gümüş, Sadrettin. "Garibu'l-Kur'ân Tefsirinin Doğuşu". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/6 (2014), 9-26. <https://doi.org/10.15370/muifd.52937>
- Hüseyn, Tayyib b. Ömer. *es-Selefiyye ve a lâmuhâ fi Moritanyâ*. Beyrût: Dâru İbn Hazm, 1416/1995.
- İsfahânî, Ebu'l-Kâsım Hüseyn b. Muhammed er-Râgîb. *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân*. 2 cilt. Mektebetu Nizâr Mustafâ el-Bâz, ts.
- Karaca, Abdullah. "Dilbilimsel Tefsirle İlgili Akademik Çalışmalara Bir Bakış". *Artuklu Akademi* 11/2 (2024), 295-317. <https://doi.org/10.34247/artukluakademi.1523436>
- Karagöz, Mustafa. *Dilbilimsel Tefsir ve Kur'an'ı Anlamaya Katkısı*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2010.
- Karagöz, Mustafa. *Selefi Yorumları Bağlamında Şenkîti ve Edvâ'ü'l-beyân Adlı Tefsiri*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001.
- Kinânî, Abdullâh Sâmî. "el-İtticâhu'l-lugavî fi tefsîri'l-Kur'ân". *Mecelletu Câmi'âtü'l-Emîr Abdülkâdir li'l-Ulûmi'l-İslâmiyye* 6 (1999), 17-73.
- Meczûb, Muhammed. *Ulemâ ve müfekkîrîn 'araftühüm*. 10 cilt. Riyâd: Dâru's-Şevâf, 1992.
- Önen, Hacı. "Kur'an'ın Yorumunda Dilbilimsel Tefsirin Önemi: Ferrâ Örneği". *Şarkiyat ICSS'17 Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metin Bildiriler Kitabı*, ed. Mehmet Bilen vd. 109-118. Diyarbakır: Şarkiyat Bilim ve Hikmet Vakfı Yayını, 2017.
- Özata, Havva. "Dilbilimsel Tefsirin İsimlendirilmesi Problemi". *Umde Dini Tetkikler Dergisi* 2/2 (2019), 131-154. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3595051>
- Özata, Havva. "Hicrî İkinci Asırda Dilbilimsel Tefsir". *Hicri İkinci Asırda İslami İlimler-2*, 1-23. Ankara: İksad Uluslararası Yayınevi, 2022.

- Pak, Zekeriya. "Erken Dönem Tefsir Faaliyetleri", *Tefsir El Kitabı*. ed. Mehmet Akif Koç. 135-171. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Parlak, Orhan. *Muhammed Emîn eş-Şinkîti ve Tefsirdeki Metodu*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.
- Südeys, Abdurrahmân b. Abdil'azîz. *Tercemetu eş-Şeyh Muhammed Emîn eş-Şinkîti*. Riyâd: Dârü'l-Hicre, 1412/1991.
- Şinkîti, Muhammed Emîn b. Muhammed el-Muhtâr. *Edvâ ü'l-beyân fî idâhi'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân*. 9 cilt. Mekke: Dârü Âlemi'l-Fevâid, 1426/829.
- Şinkîti, Muhammed Emîn. *Menseku'l-İmâm eş-Şinkîti*. thk. Abdullâh b. Muhammed b. Ahmed et-Tayyâr-Abdulazîz b. Muhammed b. Abdillâh el-Hiclân. 3 cilt. Riyâd: Dâru'l-Vatan, 1416/1996.
- Tayyâr, Müsâid b. Süleyman. *et-Tefsîru'l-lugavî li'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Riyâd: Dâru İbni'l-Cevzî, 1432.
- Yaldızlı, Hasan. "Râgıb el-İsfahânî'nin el-Müfredât İsimli Eserinin Dilbilimsel Tefsir Açısından Değeri". *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16 (2019), 315-345. <https://doi.org/10.32950/rteuifd.621885>
- Yaşar, Mehmet. "Hicrî İkinci Asırda Lugavî Tefsir: Kisâ Örneği". *Hicri İkinci Asırda İslami İlimler-2*. 24-51, Ankara: İksad Uluslararası Yayınevi, 2022.
- Yaşar, Mehmet. *Kur'ân'ın Kur'ân'la Tefsiri: Muhammed Emîn eş-Şinkîti Tefsiri Örneği*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.
- Yılmaz, Hasan. "Modern Dönem Kur'ân Yorumunda Dilbilimsel ve Semantik Yöneliş". *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (2017), 14-30. <https://doi.org/10.17050/kafkasilahiyat.295271>